

New 2024-08-16

پوخته‌ی رینووس و خالبه‌ندی

Kurdish Orthography:
A Short Introduction

ئاماده‌کردن:

دیاکو هاشمی

رینوینی زمان له وه‌رگێران

له‌سه‌ر بنه‌مای بریاره‌کانی ئه‌کادیمیای کوردی،
کورد ئایتی‌گرووپ، زانسته‌په‌روه‌رانی کورد، چاوگ و
فه‌رمانگه‌ی ئایتیی کوردستان و
به‌راورد له‌گه‌ڵ زمانه‌کانی تر

وه‌شانی یه‌که‌م: ۲۰۰۳/۰۹/۰۶، ئینته‌رنییت
چاپی یه‌که‌م: ۲۰۲۱/۰۹/۲۵، وه‌شانخانه‌ی ۴۹ کتیب
چاپی دووه‌م، نوێکردنه‌وه: ۲۰۲۴/۰۲/۲۱، ئه‌کادیمیای کوردی
وه‌شانی سێیه‌م، نوێکردنه‌وه: ۲۰۲۴/۰۸/۱۶، ئینته‌رنییت

پیشک‌ه‌شه‌ به‌ مامۆستایان، خوێندکاران،
فێرخوازان و راژه‌کارانی زمانی کوردی

پیشہ کی

رینووس واتہ یاسا و رپسای چونیہ تیی نووسینی وشہ و کار لہ دۆخی جۆربہ جۆری وەک تاک، لیکدراو، دارپژراو، چاوگ و گەردان. رینووس ھەر و ھا لہ شیوہی بە کارھێنانی ئامراز و گیرەک دەدوێت. زمان بەردەوام لہ گۆراندایہ و ئەم گۆرانانەش زیاتر لہ پرووی تەکنۆلۆژیا و ئایتییەوہ روو دەدەن. زمان دەبێت لہ گەل ئایتیدا بگونجینرێت و دەبێت بۆ کاری بنکەدراوہیی و دیجیتال ئامادە بکریت. رینووس بابەتییکی زمانەوانی یان پزیمانیی پەبەق نییە، تا خال بە خال بەو پیوہرانہ ریک بخریت، بە لکوو بەشیکی ھەرە زۆری، ریککەوتنہ. بەشیکی لہ کۆنەوہ سەرچاوہی گرتووە و بەشیکیشی نوپیہ. زمان بەردەوام گۆرانکاریی بە سەردا دیت، ھەر بۆیہ دەبێت ھەول بەدەین رینووسە کەمان لہ گەل ئەو گۆرانکارییانہ دا بگونجینن.

جاران بە دەست دەنووسرا، گرنگ نەبوو بۆشاییی نێوان پیتەکان و نیشانەکان کەم یان زۆر بن، کەسیش بیری لئ نەدە کردوہ، بەلام ئیستا دانان یان دانەنانی بۆشایییەک کار دەکاتە سەر زۆر شت. مالمپەرەکانی دنیا بە کرتە یەک لہ زمانیکەوہ و ھەردەگێردینەوہ سەر زمانیکی تر. بە کرتە یەک دەق و دەنگ بۆ یەکتەر دەگۆردین. بە کرتە یەک دەقیکی دوورودرێژت بە دەنگ بۆ دەخوینریتەوہ. ھەموو ئەمانہ پیوستیان بە رینووسیکی یە کدەست و بنەمایە کە بەوردی بیری لئ کرابیتەوہ. دەبێت بیری لہوہ بکریتەوہ کە زمانە کە لہ داھاتوودا بتوانیت بۆ زۆر پرۆژہی ئایتی بە کار بھینریت. زمان بە خوگونجاندن لہ گەل ئایتی زیاتر دەتوانیت گەشە بستینیت. دەبێت پرس بە شارەزایانی بواری ئایتی بکریت و رای ئەوان لہ بەرچاو بگیریت.

رینووس لہ ھەموو زمانیکدا کیشە ی ھە یە و ھیچ زمانیکی دنیا نییە کە رینووسە کە ی مشتومری لہ سەر نەبێت. ئەوہ ی زیاتر کۆمپیوتەر بە کار بھینیت باشتەر دەزانیت کە رینووس چەندە وردبینی دەوێت. گرنگ ئەوہ یە بۆ یەکلاییکردنەوہ ی رینووس ئاگاداری ئایتی و کوردی بین و ھەمیشە ئەوہ لہ بەرچاو بگرین.

***

سوپاس:

زۆر سوپاس بۆ پرۆفیسۆر وریا عومەر ئەمین و مامۆستا فەھمی کاکەیی، بۆ راویژکارییہ بە سوودەکانیان.

زۆر سوپاس بۆ پرۆفیسۆر جەعفەر شیخولئیسلامی بۆ پێداچوونەوہ ی دەقە کە.

ئەلفبىي

ئ - ا - ب - پ - ت - ج - چ - ح - خ - د - ر - ر - ز - ژ - س - ش - ع - غ - ف - ف - ق - ك - گ - ل - ل - م - ن - ه - ه - و - و - و - ي - ي - ئ .

***

پوونكردنهوه:

پېتهكان: ۳۴ پېت.

بزويپنهكان: ۸ دەنگ، ۷ پېت + ۱ بزۆكە "i" كه پېتى بۆ دانەنراوه.
دوو پېتى "و، ي" هەم ئەركى بزويپن و هەميش ئەركى نەبزويپن دەگېرن.

لە زمانى كوردیدا، وشەى لیکدراو، لە پلەى یەكەمدا، بەبى هیچ ناوبەندىك پیکهوه دەلكینریت. ئەگەر نەکرا، ئەو کاتە ناوبەند بەکار دەهینین. هەر وهها، لە هەموو زمانەکانى دنیادا چونکە وشەى "Alphabet" پیکهوه لکینراوه، ئیمەش هەر دەنووسین: "ئەلفبىي"، نەك "ئەلفوبىي" یان "ئەلف بى".

پېتهلكاو و پېتهنەلكاو:

بەشیک لەم پېتانه پېتهلكاون، واتە لە هەردوو لاوه دەلكین بە پېتى پېش و پاش خۆیانەوه و بەشیکیشیان تەنیا لە یەك لاوه دەلكین كه پېیان دەوتریت پېتهنەلكاو.

پېتهلكاوهكان:

ئ - ب - پ - ت - ج - چ - ح - خ - س - ش - ع - غ - ف - ف - ق - ك - گ - ل - ل - م - ن - ه - ی - ی .

پېتهنەلكاوهكان:

ا - د - ر - ر - ز - ژ - ه - و - و - و .

ههمزه (ئ):

لەم دۆخانەدا ههمزه دەسپینهوه:

خۆراوا، رۆژاوا، مالاوايی

نەك: خۆرئاوا، رۆژئاوا، مالاوايی

***

پروونکردنهوه:

ههمزه (ئ) لە سەرەتای وشەى بزوینداردا دەنوسریت، وەك "ئاو". لە ناوەراستی دوو بزویندا دەنوسریت، وەك: "دەرزیناژن"، بەلام لە وشەى لیکدراوی وەك ئەمانەدا دەیقرتینین چونکە هیچ لە واتاکە ناگۆریت:

گول + ئاو = گولاو **نەك:** گولئاو.

خۆر + ئاوا = خۆراوا **نەك:** خۆرئاوا.

گۆشتاو، گولاو، ماستاو، رۆژاوا، مالاوايی.

نەك: گۆشتئاو، گولئاو، ماستئاو، رۆژئاوا، مالاوايی.

ئاوارته (ریزپەر، لە یاسابەدەر):

لە هەندیک وشەدا ناکریت ههمزه بپرین، چونکە واتاکەى تیک دەچیت. نمونه:

۱. لیوئال

ناکریت ههمزه لە وشەى "لیوئال"دا بقرتینین، چونکە قورساییی بزوینهکه دەکەوێتە سەر "ئ" و "ا" و بەبێ ههمزه واتاکە تیک دەچیت، وەك ئەوەیە بلی "لئ وال"، که ئەویش هەلەیه.

۲. قورئان:

هەروەها ناکریت ههمزه لە وشەى "قورئان"دا بسپینهوه، چونکە واتاکەى تیک دەچیت.

ههمزه لە کۆتاییدا (ئ - ء):

زۆر بەی پیتەکان شیوازی دەستپیک و کۆتاییان جیاوازن وەك: "ی - ی: یاری". ههمزه لە راستیدا نیشانەیه که تابهت بە زمانى عەرەبى. لە کاتی پێویستدا بەکارى دەهینین. هەر وەك

له سهرهوه باس کرا، ههتا بکریت دهیقرتینین. جاری وایه کۆتاییه کهشی له شیعریکی کلاسیکی کوردیدا به کار هیئراوه، ناچارین ههر بهو شیوهیه به کاری بهینین:

ئهوههال و ئاخری دونیا وه کوو دهندان و لهبت
تاجیری روویی جیهان لوئو و مهرجانی نییه

سالم

که ئه مری فهرموو ئه و شاهه به (إقرأ)
ئه گهر فهرمانی قهتله کۆ دهلی (نهء)
قسه ی مایه ی خرۆشی (نشأتین)ه
دوو عالهم نه شه جوؤشا، له بیه (منشاء)

مه حوی

۳

پیتی "ر":

"ر" له سهرهتا، ناوه پراست و کۆتاییی وشه دا وه ک خۆی ده نووسریت:
راز، گرکان، گر

***

روونکردنه وه:

۱. "ر" و "ر" دوو فۆنیمی جیاوازن و له سیسته می یونیکۆددا دوو کۆدی جیاوازیان ههیه.
۲. له تهخته کلیلی کوردیدا دوگمه ی جیاوازیان ههیه. سهیر ده بییت به دوگمه ی "ر" ی ساده بینوسین به لام به "ر" ی گر بیخوینینه وه. ههر بۆیه دهنگی گری "ر" له سهرهتا و ناوه پراست و کۆتاییشدا ده نووسین.

له ئینته رنییدا بگه رین به دوای وشه ی "راز".

ههروه ها بگه رین به دوای وشه ی "راز".

بزنان چهنده شتی جیاواز ده داته وه دهسته وه، چونکه ئه وانه دوو کۆدی جیاوازن، کهوا بییت شتی جیاوازیش ده رده که ویت. ده بییت خۆمان یه کده ست بکه ینه وه.

پیتی "ک" و "ک":

هه‌رگیز که هیچکوی و شه‌دا پیتی "ک" به‌کار ناهینین.

پیتی "ک" له کۆتایی و شه‌دا، به‌بێ نیشانه ده‌نوسریت:

خاک، چه‌ک، پاک

نه‌ک: خاک، چه‌ک، پاک.

***

روونکردنه‌وه:

هه‌بوونی دوو شیوه‌پیت "ک" و "ک" بۆ یه‌ک ده‌نگ "ک"، باش نییه. هه‌ر بۆیه باشته یه‌ک بژاره بمینیته‌وه.

کورد هه‌ر له کۆنه‌وه له سه‌ره‌تای وشه و ناوه‌راستی وشه‌دا "ک"ی به‌بێ نیشانه به‌کار هیناوه. وه‌ک:

سه‌ره‌تا: کار

ناوه‌راست: لیکۆله‌ر.

له کۆتاییدا هه‌ر دوو جووره‌که‌ی به‌کار هیناوه: چاک، چاک.

که‌وا بیت باشته وا بوو بۆ یه‌کده‌ستکردن، بریار بدریت که "ک" هه‌رگیز به‌کار نه‌هینریت.

هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه، "کوردتایتیگرووپ" که ته‌خته‌کللی و فۆنتی یونیکۆدی کوردییان دروست کرد، بریاریان دا ته‌نها "ک" له ته‌خته‌کلیدا به‌هێلنه‌وه.

دواتر ئه‌م بریاره، له‌لایه‌ن ئه‌کادیمیای کوردی و فه‌رمانگه‌ی ئایتیی کوردستانیشه‌وه پالپشتیی لێ کرا.

هه‌لبه‌ت نووسینی ئه‌مه به‌ کۆمپیوتهر و به‌ شیوه‌ی دیجیتالی زیاتر پێوه‌ندی به‌ جووری فۆنت و دوگمه‌ی ته‌خته‌کلله‌وه هه‌یه.

گرنگیشه کاتییک به‌ ده‌ست ده‌نوسین هه‌رگیز "ک" به‌کار نه‌هینین و پاساویشی بۆ نه‌هینینه‌وه که گوايه ئه‌مه‌یان کوردییه و ئه‌وی تر ناکوردییه، ئه‌مه‌یان جوانیی تێدایه بۆ نووسین و ئه‌وی دیکه تێیدا نییه، هه‌مووی راهاتنێکی ساده‌یه، پاش ماوه‌یه‌ک نووسینی "ک" له کۆتاییدا پێی رادین: "پاک".

له ئینته‌رنیتدا بگه‌رێن به‌دوای وشه‌ی "خاک".

هه‌روه‌ها بگه‌رێن به‌دوای وشه‌ی "خاک".

بزنان چهنده شتی جیاواز ده داته وه دهسته وه، چونکه ئهوانه دوو کۆدی جیاوازن، کهوا بیته شتی جیاوازیش ده رده کهویتی. ده بیته خویمان یه کدهسته بکهینه وه.

په یامیک بو مامۆستایانی ناو پۆل که جاروبار به دهسته ده نووسن:

تکایه له جیاتیی "ک" ی نیشانه دار، "ک" ی ساده ی بپنیشانه، فیری خویندکاره کان بکه ن.

۵

نه بزوینی "و" و "w"، بزوینی کورتی "و" و "u" و بزوینی درێژی "وو" û:

کۆتایی	ناوه پرست	سه رهتا	
راو	شه و بو	ون	"و" نه بزوین:
-	کورد	ئومید	"و" بزوینی کورت:
توو	که رکووک	ئووبا	"وو" بزوینی درێژ:

نموونه ی زۆتر:

۱. "و" و "w" نه بزوین: وانه، کهویار، ناو
۲. "و" و "u" بزوینی کورت: ئوستاد، خول، کون.
۳. "وو" و "û" بزوینی درێژ: نووسین، سوور، چوو.

"وو" هه میسه له کۆتایی وشه دا پاش نه بزوین درێژه "وو":

• وه کوو، چوو، موو

"نهک: وه کو، چو، مو"

تییینی: دهنگی درێژی "وو" هه ر له کۆنه وه بریاری له سه ر دراوه که به "وو" بنووسریت. ئیستاکه ش زمانه وانانی گه وه و پرۆفیسۆرانی خاوه نرا و ههروه ها ئه کادیمیاش هه ر سوورن له سه ر به کاره یانی "وو" کاتییک که دهنگه که درێژه.

دهنگى دريژى "ى" ا:

ئىسلام	ئىبراهيم	ئىنجا	له سهرتا نانوسرپت، مه گهر همزه "ئ" ى له گهلدا بپت:
ماسيگر	په رينه وه	فرين	له ناوه راست
قهيسه رى	كوردى	په تى	له كوئايى، ١
لادئيبى	په مه يى	ئاسايى	له كوئايى، ٢

بزوينى "ى" ا:

له سهرتا:

له سهرتا دا نايت، ئە گهريش بپت ده بپت له پيشدا همزه بنووسين، وهك:
ئىسلام، ئىبراهيم، ئىنجا.

له ناوه راست:

سيروان، شير، كورديزان.

له كوئايى:

١. له كوئاييدا كاتيک پيش له "ى" ا دهنگى نه بزوين بپت:
مهستى، بى، سى، مه حوى، نالى، كوردى، چلى.

٢. له كوئاييدا كاتيک پيش له "ى" ا دهنگى بزوين "ا، ه، و، و، ، ى، ى" بپت:
ئاسايى، په مه يى، شنوئى، هيشووئى، لادئيبى، سيبى.

نه بزوين "ى" ي:

هر كاتيک دهنگى "ى" له گهل بزوينيكددا بپت ئە وه خوئ ده بپته نه بزوين:

له سهرتا:

ياد، په كشه ممه، يوئجه.

له ناوه راست:

شايان، په يمان، كوئيه، كورديبه كان، سيبهك

له كوئايى:

له كوئاييدا چ وهك به شيك له وشهكه، چ وهك جيئاوى لكاوى تاك:
ئاي، مهى، خوئى، كووى.

ئامرازی دانه پال "ی":

وشه	ئامرازی دانه پال	وشه	گرئی ناوی/هاوه لئاوی
کورد	ی	سنه	کوردی سنه
کوردی	ی	سنه	کوردیی سنه
سنه یی	ی	کوردیپه روه	سنه ییی کوردیپه روه

***

روونکردنه وه:

ئامرازی دانه پالی "ی"، ئه رککی مؤرفؤلۆژیانه ی هه یه. وه ک پیتیک یان وشه یه ک هه ژماری بوونی بو ده کریت. فۆنیمیکه بوونی پیویسته. بو نموونه گرئی ناوی یان هاوه لئاوی دروست ده کات. هه ر بویه، هه رگیز نابیت بقرتینریت.

***

"ی" ناوبه ند:

بو ئه وه ی دوو بزوین به دوای یه کتردا نه نووسرین، "ی" ناوبه ند به کار ده هینریت:

بزوین	ناوبه ند	بزوین	ناوبه ند
نی	ی	ه	نییه
چی	ی	ه	چییه
کوردی	ی	ه	کوردیییه
شنۆیی	ی	ه کان	شنۆیییه کان
خۆجییی	ی	ه کان	خۆجیییییه کان

***

روونکردنه وه:

نابیت دوو بزوین به دوای یه کتردا بنووسرین. ئه گه ر کهوتنه پال یه کتره وه، ئه و کاته ناوبه ندی "ی" ده خه یه نئوانیان:

بزوین + ناوبه ندی ی + بزوین

کوردیییه کان

ئه و دۆخانه ی به (یی) ده نووسرین:

"یی" له م دۆخانه دا ده بیت به "ییی":

۱. کاتیک وشهیهک به "یی" کۆتایی هاتوو و بزۆنیک بهدوایدا دیت، ئەو کاته ناوبهندی "ی" دهگریت:
شنۆیی یه کان = شنۆیییهکان.

۲. کاتیک وشهیهک به "یی" کۆتایی هاتوو و وشهیهکی تر بهدوایدا دیت، ئامرازی دانهپالی "ی" دهگریت:
سهوزایی ی دارستان: سهوزایی دارستان.

۳. کاتیک وشهیهک به "یی" کۆتایی هاتوو و پاشان، جیناوی لکاوی سییهم کهسی تاک بهدوایدا دیت*:

پهککهوتهیی م = پهککهوتهییم (پهککهوتهیی من).
پهککهوتهیی ت = پهککهوتهییت (پهککهوتهیی تۆ).
* پهککهوتهیی ی = پهککهوتهییی (پهککهوتهیی ئەو).

"یی" یان "ییی"؟

بهیپی رپساکانی رپزمانی کوردی، نووسینی "ییی" لهو دۆخانهدا که باس کران، نهک ههله نین، بهلکوو دروستیشن، چونکه بهو جووره دوو بزۆن بهدوای یهکتردا نانوسرین و هیچ دهنگیکیش ناقرتینریت.

بۆچوونیکى دیکه ههیه که رایان وایه نووسینی "ییی"، جیی زۆر دهگریت و فیڕکردنی بۆ فیڕخوازی مندال زهحمهته، ههر لهبهر ئەوه، پپیان باشته "ی" ی سییهم له کۆتاییدا بهکار نههینریت و ههر به "ی" بنووسریت. بۆ نموونه بنووسن:
شنۆیییهکان، سهوزایی دارستان.

بهلام ئەم نامیلکهیه "ییی" رهچاو دهکات، چونکه له رووی رپزمانهوه ئەمه دروسته.

"ی" "ی" نیسبەت:

"ی" "ی" نیسبەت، لە کاتی "درانه پال" دا، بە یەک "ی" دەنووسرێت. سێ دۆخی ھەیە:

۱. ئەگەر وشەکە بە نەبزوین کۆتایی ھاتبێت:

$$\text{ھەولێر} + \text{ی} = \text{ھەولێری}$$

ھەرۆھا:

کرماشانی، چەمچەمائی، کەرکووکی، مەھابادی

۲. ئەگەر وشەکە بە بزوین کۆتایی ھاتبێت، ناوبەندی "ی" دەخەینە نۆوانیانەوہ:

شنۆیی، پاوہیی، سەرگەلوویی، میراواپی

۳. ئەگەر وشەکە بە "ی" کۆتایی پێ ھاتبێت، ھیچی پێ زیاد ناکەین:

سلیمانی: ئاسۆ سلیمانی لەوێ دانیشتووہ.

ئامیدی: ئاسۆ ئامیدی لەوێ دانیشتووہ.

***

۳. ناوی نیسبەت، لە کوردیدا وا دروست دەبێت:

"ناوی شوین + ی"، وەک:

$$\text{کەرکووک} + \text{ی} = \text{کەرکووکی}$$

لەژێر کاریگەریی زمانی عەرەبیدا، زۆر ناو بە شیوازی عەرەبی ھاتوونەتە ناو زمانی کوردییەوہ و بەکار دەھێنرێن و وا جێ کەوتوون کە رەنگە لابردنیشیان ئاسان نەبێت:

ئەمریکی: کوردییەکە ی: "ئەمریکا + یی = ئەمریکایی".

ناوی شوینەکە "ئەمریکا" یە نەک ئەمریک.

ئەفریقی: کوردییەکە ی: "ئەفریقا + یی = ئەفریقایی، ئافریقایی، ئافریقایی".

فەرەنسی: کوردییەکە ی: "فەرەنسا + یی = فەرەنسایی".

ناوی شوینەکە "فەرەنسا" یە، نەک فەرەنس.

ناوی ھەندیک نەتەوہ ھەن کە فۆنیمی "ی" وەرنانگرن:

کورد، ئەفغان، فارس، عەرەب، تورک، تاجیک.

ھەندیک نەتەوہش ھەن، ھەر بە ناوی ولاتەکەیان نیسبەت دەدرێن: سویدی، چینی،

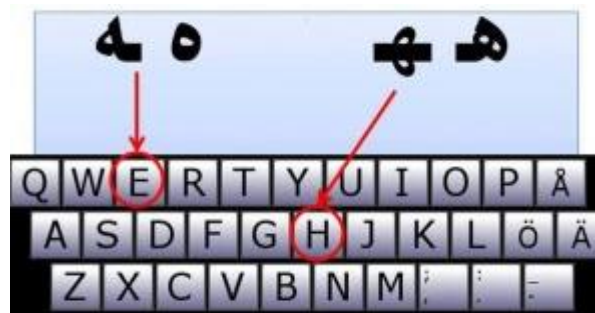
ژاپۆنی.

بۆ دیاریکردنی دۆخی "هاوولاتیتی"، ئەوه ئاماژه به "ولات" دهکریت و "ی" زیاد دهکریت: عه‌ره‌بستانی، عێراقی، چینی، سویدی، ئێرانی، ئەفغانستانی.

۹

"ه" له کۆتایی وشه‌دا:

نابیت "ه" له‌گه‌ڵ بزوینی "ه" دا تیکه‌ڵ بکریت، به‌تایبه‌ت له کۆتایی وشه‌دا: ماه "نه‌ک: ماه"، مه‌ه، "نه‌ک: مه‌ه" به‌ه به‌ه "نه‌ک: به‌ه". شه‌وقی مه‌ه و رووی دل‌به‌ر که‌وتوونه‌ته‌ جه‌ده‌ل دیسان "سالم"

***

پروونکردنه‌وه:

بۆ نووسینی "ه" یان درێژکردنه‌وه‌ی پیته‌لکاویک، به‌ته‌خته‌کلیل، ئەو هه‌نگاوه‌ی خواره‌وه جیبه‌جی ده‌که‌ین:

“M” + SHIFT + ”H” : ه

چۆن پیتیکی کوردی به‌م شیوه‌یه‌ی خواره‌وه درێژ بکه‌ینه‌وه؟

کوردستان

وا ده‌که‌ین:

له پيشدا ئه و پيتهى كه ده ته و پت دريژى بكه يته وه بنووسه، پاشان شيفت دابگره و هاوكات ده ست بنى به دوگمهى پيتى M:

SHIFT + "M": **كوردستان**

۱۰

دوودهنگه (ديفتونگ):

زمانه وانان رايان جياوازه له سه ر ئه وهى كه ئاخو دوودهنگه يان ديفتونگ له زمانى كورديدا ههيه يان نه، به لام زوربه يان له سه ر ئه و رايه ن كه له زمانى كورديدا دوودهنگه نيه.

به لام ئيمه ليڙه دا به مه به ستى رينووس باسى ده كه ين كه ئه گه ر وشه يه ك هات و دوودهنگى وه ك "وي، وي" تيدا بوو، پيوست ناكات به يه ك پيت بنووسرين، به لكوو پيكه وه به دواى يه كتر ده نووسرين.

هه م له كوردى ناوه راست و هه م له كوردى خواروودا، پيوست به پيتى جياواز ناكات. هه ر به دوو پيت ده نووسرين:

له كوردى ناوه راست:

شوين، خوين، جوين، نوين، گوئ، توئ.

له كوردى خواروو (كه له وري، له كى، فه يلى):

خوين (خوين)، بيستوين (بيستوون)، چوى (چون)، دويت (كچ)، سوير (سور، شايى)، دوير (دوور)، ژوير (ژوور)، نويسه ر (نووسه ر).

هه له يه كى گه وه:

هه نديك كه س بو نووسينى ده نكيكى كوردى خواروو كه لك له "ئ" وه رده گرن و هاوكات له دواى بزوينى تريشدا ده ينووسن. وه ك:

دهئ - deê، خوهئ - xweê، بهئ - beê، نهئ - neê، خوهپان - xweêan.

ئهمه هه له يه كى گه وه ريه. دژ به رينووسى كوردى به و هيج كاتيى دوو بزوين نابيت پيكه وه بين. له راستيدا ئه و دهنگه ئه وه نده نزيكه له "ى"، هه ر پيوست به "ئ"

ناكات و ده كريت به م جوړه بنووسرين:

خوهى - xwey، بهى - bey، نهى - ney، خوهيان - xweyan.

پیتی "ت":

له هه‌ندیك وشه‌دا كه پیتی "ت" به‌شیک له وشه‌كه‌یه، نابیت "ت" بقرتینریت:
 ماست، ده‌ست. نه‌ك: ماس، ده‌س. هه‌روه‌ها:
 ده‌سته‌سر، ده‌ستاوده‌ست، ماستاوچی.
نه‌ك: ده‌سه‌سر، ده‌ساوده‌س، ماساوچی.

به‌پیی كۆمه‌له‌ی "۳" ی جیناوی لكاو:

پانه‌بردووی تپه‌ر و تینه‌په‌ر	ین / ن / ن	م / یت / ات، یت
-------------------------------	------------	-----------------

بۆ نموونه له‌م دۆخانه‌دا نابیت "ت" له‌بیر بکریت:
 ده‌نووسیت. نه‌ك: ده‌نووسی. ده‌نووسیت. نه‌ك: ده‌نووسی.
 ده‌کریت. نه‌ك: ده‌کری. ده‌کریت. نه‌ك: ده‌کری.
 ده‌خویت. نه‌ك: ده‌خوی، ده‌خوات. نه‌ك: ده‌خوا.

جیناوی نیشانه‌ی وه‌ک "ئه‌م، ئه‌و، ئه‌ف":

ئه‌گه‌ر جیناوی نیشانه، ئاماژه به‌ کات، وه‌ک "رۆژ، شه‌و، سال" بکات، ئه‌وه پیکه‌وه
 ده‌نووسرین وه‌ک:
 ئه‌مرو، ئه‌مشه‌و، ئه‌مسال، ئه‌مجار.

ئه‌مجار سه‌ختتهره‌ن زامم جه‌ جاران
 چلّ مدۆ دايم چون گه‌سته‌ی ماران
 مه‌وله‌وی

ئيمشه‌و هه‌م ديسان ده‌روون پرّخه‌مه‌ن
 ئه‌ساسه‌ی ماته‌م جه‌ لامان جه‌مه‌ن
 مه‌وله‌وی

بهلام ئەگەر پاش کاته که پاشبهندی "ه، ی" بنووسریت ئەوه جیناوه که جیا ده بیتهوه:
ئەم جارە "نەک ئەمجارە".

دروست:

نەمردم من ئەگەر ئەم جارە بئ تۆ
نەچم شەرت بئ هەتا ئەم خوارە بئ تۆ

نالی

هەلە:

نەمردم من ئەگەر ئەمجارە بئ تۆ
نەچم شەرت بئ هەتا ئەمخوارە بئ تۆ

دروست:

ئەم پوژی سالی تازەیه نەورۆزە هاتەوه
جەژنیکی کۆنی کورده بهخۆشی و بههاتەوه
پیره میرد

هەلە:

ئەمپوژی سالی تازەیه نەورۆزە هاتەوه
جەژنیکی کۆنی کورده بهخۆشی و بههاتەوه

۱۳

وشە ی لیکدراو:

وشە ی لیکدراو جاری وایه به بئ ناوبەند دروست دەبن و جاری واشه به یارمهتیی ناوبەند
پیکهوه ده لکین و ده بیته له کاتی نو سیندا پیکهوه بنووسرین و چونکه پیکهوه واتایه کی
نو بیان دروست کردوو:

۱. به بئ ناوبەند:

رەشمال. نەک: رەشمال، رەش مال.
سەهۆل فرۆش. نەک: سەهۆل فرۆش، سەهۆل فرۆش.

۲. به یارمهتیی یه کیک له م ناوبەندانە "ه، به، و، ه، او":

گۆله گەنم. نەک: گۆله گەنم.
جیبه جئ. نەک: جئ به جئ، جئ به جئ.
هاتوچۆ. نەک: هاتوچۆ، هات و چۆ.

شاره و شار. **نهک**: شاره و شار، شاره و شار.
پشتا و پشت. **نهک**: پشتا و پشت.

۳. وشه ی دووپاتبوو

هاوه لکار: ئەگەر هاوه لکار بن و باسی کاری رسته که بکهن که چۆن کاره که کراوه، ئەوه به جیا دهنووسرین. وهک:
هیرۆ سوور سوور دهیزانی ئەوه ناییت.
تیر تیر ئاوی خواردهوه.
ئەو ویل ویل دهنوورایهوه.
باخه وانه که هیشوو هیشوو تریی ده کهندهوه.
له سەر گه لاکه دلۆپ دلۆپ ئاونگ ده بینم.

هاوه لئاو: ئەگەر هاوه لئاو بن و وهسفی ناوی رسته که بکهن، ئەوه پیکه وه دهنووسرین، چونکه هاوه لئاوی لیکدراو هه میسه پیکه وه دهنووسرین:
بالابه رز، چاوجوان، ملدریژ، تیکسمراو، کونکون، میلیمیل، گرنجگرنج، پلپل، کرکر.
کاغه زیکی کونکون
کراسی میلیمیل
دیواری گرنجگرنج
پلنگی پلپل
شووشه یه کی کرکر "کیرکیر".

۴. ئامرازی دانه پالی "ی" و ئامرازی لیکدهری "ه":

ئهم دوو ئامرازه له زمانی کوردیدا تایبهتن، وا ده کهن که بتوانین پیکهاتهی دوو وشه یان چهند وشه به دوو جوړ بنووسین:
شانه ی ده ماری = ده مار ه شانە.
شانه ی ده ماری، گرپیه کی ناوییه، چونکه به ئامرازی دانه پالی "ی" دروست بووه.
ده مار ه شانە، وشه یه کی لیکدراوه، چونکه به ئامرازی لیکدهری "ه" دروست بووه. هه م بووه به یه ک وشه ی لیکدراو، هه میسه خیرا گو ده کریت.
ده یان پیکهاتهی زانستی به م ئامرازه بوون به وشه ی لیکدراو:
ناوهنده ده مار، ههسته ده مار. جووله ده مار، لاکیشه موخ، ههسته نه ندام.

دهتوانیت له دوو وشه زیاتر بن:

کوئهندامی ده ماریبی ناوهندی = ناوهنده ده ماره کوئهندام.

باشتره وهک هه وشه یه کی لیکدراو پیکه وه بنووسرین، به لام ئه گهر له نووسینیکی تایبه تیدا (بو نمونه له ژیر وینه یه ک یان له سه ر تابلویهک) زور جی بگریت، ده کریت یان به م شیویه دابریژرینه وه: کوئهندامی ناوهنده ده مار.

یان به بوشایی جیا بکرینه وه. هه وهک له پرپاره کانی به شی نایتیشدا ئماژه به وه کراوه که وشه لیکدراوه کان پیکه وه بنووسرین، به لام ئه گهر دریژ بوون ئه وه به بوشایی جیا بکرینه وه.

ئهمانه ههروه ها له زوربه ی کتیه کانی وه زارته ی پهروه ده شدا به م جوړه نووسراون:

ناوهنده ده ماره کوئهندام

درکه په رچه کردار

له شه ده ماره کوئهندام

کویره رژینه کوئهندام

جووته تفته ته واوکاره کان

چیوه کوئهندامی ده مار

جۆرهكانى وشەى لىكدراو

وشەى لىكدراو	پاشبەند	وشە	ناوبەند	وشە	
مارماسى، شاهەنگ، تەختەكلىل	-	ناو	-	ناو	.1
مانگەشەو، گۆلەگەنم، دەردەفيل	-	ناو	ە	ناو	.2
دەربەدەر، نىشتمانبەدەر، جىبەجى	-	ناو	بە	ناو	.3
هەيلكەورۇن، دەموچا، لەرزوتا	-	ناو	و	ناو	.4
رۆژھەلات، دەستكرد، دەستكەوت	-	قەد	-	ناو	.5
دەستوبرد	-	قەد	و	ناو	.6
گويدريژ، چاوجوان، بالابەرز	-	هاوہلناو	-	ناو	.7
ميرگەسوور، كپلەسى، كەرەكئوى	-	هاوہلناو	ە	ناو	.8
ئاگرەسوورە، مريشكەپەشە	ە	هاوہلناو	ە	ناو	.9
سەھۇلفرۇش، گيرفانبر، ويگەر	-	رەگى كار	-	ناو	.10
سەرشكاو، زگسووتاو، دەستگيراو	-	ناوى بەركار	-	ناو	.11
كونكون، پلپل، گرنجگرنج	-	دووپات	-	ناو	.12
لرفەلرف، گفەگف، خشەخش	-	دووپات	ە	ناو	.13
شارەوشار، مألەومال، سألەوسال	-	دووپات	ەو	ناو	.14
چلاوچل، پشتاوپشت، دەستاودەست	-	دووپات	او	ناو	.15
شتومت، گولۇمول، قسەومسە	-	گۆرىنى پيت بۆم	و	ناو	.16
قەرزوقۇل، كەرۇمەر، گولۇمول	-	وشەى بېواتا	و	ناو	.17
ويىنەگرتن، نامەنووسين، تەلەفۇنكردن	-	چاوگ	-	ناو	.18
رەشمار، زەرداو، رەشمال	-	ناو	-	هاوہلناو	.19
سوورەقاز، رەشەبا، تەرەپياز	-	ناو	ە	هاوہلناو	.20
كورتبين، نوپخواز، رەشبين، تيزپر	-	رەگى كار	-	هاوہلناو	.21
كۆنەفرۇش، سەوزەپۇش، بەرزەبىژ	-	رەگى كار	ە	هاوہلناو	.22
رەقوتەق،	-	رەگى كار	و	هاوہلناو	.23
گورجوگۆل، نەرمونۇل، پانوبۇر	-	وشەى بېواتا	و	هاوہلناو	.24
جوانكردن، ناشيرينكردن، سەوزبوون	-	چاوگ	-	هاوہلناو	.25
بەرما، بىناخەل، ژيركراس	-	ناو	-	هاوہلكار	.26
بەرما، پاشگەز، دووربين	-	رەگى كار	-	هاوہلكار	.27
لاگيرە، بەرچنە، بەرمالە	ە	رەگى كار	-	هاوہلكار	.28
پاشەوپاش، بەرەودوا، بەرەوپاش	-	هاوہلكار	ەو	هاوہلكار	.29
پاشكەوت، پيشكەوت، سەركەوت	-	قەد	-	هاوہلكار	.30
ھازەھات، تەپەتەپ، مەرەم	-	دووپات	ە	رەگى كار	.31
ترسولەرز	-	رەگى كار	و	رەگى كار	.32
كولۇكۆ	-	وشەى بېواتا	و	رەگى كار	.33
ھاتوچۆ، گفتوگۆ	-	قەد	و	قەد	.34
وتوويژ، مشتومال، گوتويژ	-	رەگى كار	و	قەد	.35
يەكشاخ، چوارچرا، ھەزارپىن	-	ناو	-	ژمارە	.36

37.	وشەى بېۋاتا	9	ناو	-	برۋوبيانوو، جىرۋجانەوهر
38.	وشەى بېۋاتا	9	وشەى بېۋاتا	-	جرتوفرت، جيقونىق، جلقوفلق

۱۴

ژمارەى لىكدراو (ژمارە + ژمارە):

ژمارەى لىكدراو كە پىك هاتووە لە (ژمارە + ژمارە)، بەجيا دەنووسىن چونكە كاتىك زۆر بن، دەتوانن ئالۆزى دروست بكەن.

ژمارەى ئاويتەى (۱۱ تا ۱۹):

يازە، دوازە، سىزە، چوارە، يازە، شازە، حەقە، هەژە، نۆزە

ژمارەى لىكدراوى (۲۱ تا ۹۹):

بىست و يەك (۲۱)، سى و چوار (۳۴)، چل و پىنج (۴۵)

ژمارەى لىكدراوى (۱۰۰ تا ۹۰۰):

يەك سەد (۱۰۰)، دوو سەد (۲۰۰)، سى سەد (۳۰۰)

ئاوارتە:

ئەم ژمارە سەدىيانە كاتىك بەتەنەها دىن دەكرىت پىكەوەش بنووسرىن، چونكە زۆر خىرا پىكەوە گۆ دەكرىن و هەلە دروست ناكەن:

يەكسەد، دووسەد، سىسەد، چوارسەد، پىنجسەد، شەشسەد، حەوتسەد، هەشتسەد، نۆسەد.

نموونە: نىكەى سىسەد كەس لە كۆرەكەدا بەشدارىيان كرد.

بەلام كە كەوتنە ناو ژمارەيەكى دوورودرىژەو دەبىت بەجيا بنووسرىن، بۆ ئەوەى هىچ ئالۆزىيەك روو نەدات:

پىنج مىليۆن و سى سەد و چل و شەش هەزار و چوار سەد و بىست و نۆ.

(۱۰۰۰ بۆ سەرەوە):

ژمارە + (هەزار، مىليۆن، مىليارد، بىليۆن، ترىليۆن و هتد) بەجيا دەنووسرىن، چونكە

گتتىكى كورت لەنىوانياندا هەيە:

يەك هەزار (۱۰۰۰)، دوو هەزار (۲۰۰۰)،

سى مىليۆن (۳ ۰۰۰ ۰۰۰)

نۆ مىليارد (۹ ۰۰۰ ۰۰۰ ۰۰۰)

نمونه‌ی نووسینی ژماره‌یه‌کی گه‌وره (۳۴۴ ۸۵۲ ۱):
یه‌ک میلیۆن و هه‌شت سهد و په‌نجا و دوو هه‌زار و سئ سهد و چل و چوار.

***

ژماره + وشه:

به‌لام ژماره له‌گه‌ل وشه‌یه‌کی تر که وشه‌ی لیکدراو دروست بکات پیکه‌وه
ده‌نووسریت:

دوو‌شه‌مه، پینج‌شه‌مه، یه‌ک‌ساله، دوودل، چوارچرا، هه‌زارپن، چوارتا.

***

شیوازی ژماره‌کان:

له باری ئاساییدا، شیوازی سئ ژماره‌ی چوار، پینج و شه‌ش له فارسی و عه‌ره‌بیدا
پیکه‌وه جیاوازییان هه‌یه. هه‌ندیک جار، فۆنته‌که خۆی وا دارپژراوه که به‌کاره‌ینه‌ر
ناتوانیت کاریگه‌ری له‌سه‌ر چۆنیه‌تی شیوازی ژماره‌کان بیت. زۆر ته‌خته‌کلیل و فۆنتی
کوردی له‌سه‌ر شیوازی عه‌ره‌بیه‌که دارپژراوه. جیاوازییه‌کان به‌گشتی له‌م خسته‌یه‌دا
ده‌بینن:

۰	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	عه‌ره‌بی
۰	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	فارسی

۱. ژماره‌ی بنجی:

یه‌ک، دوو، سئ، یازده، دوازده، سیزده، بیست و یه‌ک، بیست و چوار

۲. ژماره‌ی پله‌یی (ژماره + مه، هه‌مین):

یه‌ک + مه = یه‌که‌م، یه‌که‌مین.

یه‌ک: یه‌که‌م، یه‌که‌مین.

دوو: دووه‌م، دووه‌مین.

سئ: سئیه‌م، سئیه‌مین.

چوار: چواره‌م، چواره‌مین.

ئەگەر ژمارە كۆتايىيەكەى بزوين بىت، ناوبەندى ي دەخەينە نيوانيان:

ژمارە + ي + ەم = نۆيەم، دەيەم، پەنجايەم.

سى: سىيەم، سىيەمين.

نۆ: نۆيەم، نۆيەمين.

پەنجا: پەنجايەم، پەنجايەمين.

ئەمانە بە دوو جۆر دەنووسرين، بۆ نموونە: سىيەمين و سىيەمين.
بۆ ئەوھى يەك جۆريان ھەلبزيرين، باشتەرە ھەميشە لە ناوبەندى "ي" كەلك وەربگرين
نەك "ھ":

سىيەم، نەك: سىيەم.

دەيەمين، نەك دەھەمين.

۳. ژمارەى دابەش:

دوو دوو، سى سى، پىنج پىنج، دە دە.

بەردەكان سى سى ريز بکە.

لەگەل ئامرازی "بە":

يەك بە يەك، دوو بە دوو، سى بە سى، پىنج بە پىنج.

۴. ژمارەى كەرتى:

(۱/۱۰): دە يەك = يەك لەسەر دە.

(۳/۷): سى لەسەر ھوت = لە ھوتدا سى.

(۰/۷): لە دەدا ھوت.

(۰/۱۴): لە سەددا چواردە.

(۰/۱۴۰): لە ھەزاردا سەد و چل.

رېزبوونی ژماره کان:

شپوهی رېزبوونی ژماره کان، له باشوو و روژهلالات، پیکهوه جیاوازیان ههیه. له روژهلالات بهیپی سیستمی ئیران و روژاوا ژماره کان له چهپهوه بو راست ریز ده کرین. له باشوور بهیپی سیستمی عیراق و ولاته عه ره بییه کان له راستهوه بو چهپ ریز ده کرین:

روژهلالات	باشوور
۱, ۲, ۳, ۴, ۵, ۶, ۷, ۸ $۷ + ۸ = ۱۵$	۸, ۷, ۶, ۵, ۴, ۳, ۲, ۱ $۱۵ = ۸ + ۷$

چاوگ و کاری دارپژراو:
چاوگی دارپژراو به پیشگری ساده:

چاوگی دارپژراو	چاوگی ساده	پیشگری ساده
راهینان	هینان	را
ههلههینان	هینان	هه
داهینان	هینان	دا

له دوخی رانه بردوو و ئه مردا:

پیکه وه ده نووسرین، چونکه خیرا گو ده کرین:
 راده هینم، رانا هینم، رابهینه، رامه هینن.
 هه لده که م، هه لده که ی، هه لناکه ی، هه لده کات، هه لناکات.

له دوخه رابردوووه کاندا:

به هاتنی جیناوی لکاو، بوشایی ده که ویتته نیوانیان، چونکه گت یان وه ستانیکی کورت
 له نیوانیاندا دروست ده بییت:
 رام هینا، رام نه هینا، رات هیناوه، رایان نه هیناوه، راتان هینابوو، رایان نه هینابوو.
 هه لم هینا، هه لم نه هینا، هه لتان هینا، هه لتان نه هینابوو.

تیبینی:

پیکه وه نووسین و به جیانوو سینی کاری دارپژراو بۆچوونی جیاوازی له سه ره.
 له کۆنه وه هه ر له سه رده می کووری زانیاریی کورد و دواتریش له نامیلکه کانی ئه کادیمیا
 هه میسه پالپشتی له به جیانوو سینیان کراوه ته وه. هه ر بۆیه به جیانوو سینیان له کۆنه وه
 باو بووه. به لام بۆچوونیکی تر هه یه که ده لیت هه مووی به شیکه له وشه که و پئویست
 ناکات به جیا بنوو سرین. له سالی ۲۰۱۳، ئه کادیمیا رای گه یاند که ئه مانه ده شیت به
 هه ر دوو شیوه که ی بنوو سرین:

هه لم گرت / هه لم گرت
هه لتان نه سپارد / هه لتان نه سپارد
رای گه یاند / رای گه یاند

چاوگی دارپژراو به پیشگری ناساده:

چاوگی دارپژراو	چاوگی ساده	پیشگری ناساده
پیکهینان	هینان	پیک
تیکدان	دان	تیک
پیداھینان	هینان	پیدا

له دۆخی رانه بردوو و ئه مردا:

به جیا ده نووسرین:

پیک ده هینم، پیک ناهینم، پیکتان هیناوه، پیکیان نه هیناوه
 پیکم هینا، پیکم نه هینا، پیکتان هیناوه، پیکیان نه هیناوه.
 پیکم هینابوو، پیکم نه هینابوو، پیکتان هینابوو.
 پیک بهیننه، پیک مه هینن.

له دۆخه رابردوو ه کاند:

به هاتنی جیناوی لکاو، کهرت ده بن:

پیکم هینا، پیکم نه هینا، پیکت هیناوه،
 پیکیان نه هیناوه، پیکتان هینابوو، پیکیان نه هینابوو.

چاوگ و کاری لیکدراو:

چاوگی ساده: نووسین، بردن، خواردن، فرین.
دهنووسم، دهنووسیت، دهنووسیت، نهمدهنووسی، نهماندهنووسی، دهماننووسی.

چاوگی لیکدراوی دووبهشی:

(وشه + چاوگی ساده):

چاوگی لیکدراو	چاوگی ساده	وشه
فییرکردن	کردن	فییر
نامهنووسین	نووسین	نامه
فرییدان	دان	فری

چاوگه‌که‌ی پیکه‌وه دهنووسریت. له دۆخی کار (گهردان) دا به‌شی کۆتاییبه‌که‌ی به‌جیا دهنووسین:

چاوگ: پیکه‌وه: **فییرکردن**

گهردان یان کار:

فییر ده‌که‌م، فییرم کرد، فییرم نه‌کرد، فییریان کرد، فییریان نه‌کرد.

فییر بکه، فییر مه‌که، فییر بکه‌ن، فییر مه‌که‌ن.

فییریان کردوو، فییرتان نه‌کردبوو.

چاوگی ئالۆزی سیبەشی بە یەک پیشگری ساده:

(وشه + پیشگری ساده + چاوگ):

چاوگی ئالۆز	چاوگی ساده	پیشگری ساده	وشه
چاوداگرتن	گرتن	دا	چاو
دهستپراگرتن	گرتن	پرا	دهست
پاره‌وه‌رگرتن	گرتن	وه‌ر	پاره
ئالاهه‌لکردن	کردن	هه‌ل	ئالا

چاوگ: چاوگی لیكدراو كه به یارمه‌تی **یه‌ك پیشگر** یه‌ك ده‌گرنه‌وه پیکه‌وه ده‌نووسرین: وه‌ك: ده‌ستپراگه‌یشن، ئالاهه‌لکردن

كار (گه‌ردان): وشه‌ی یه‌كه‌م به‌جیا، باقیی پیکه‌وه ده‌نووسریت، چونكه گتیکی كورت له نیوان وشه‌ی یه‌كه‌م و باقییه‌كه‌یدا هه‌یه:
چاو داده‌گرم، چاو داده‌گری، چاو داده‌گرئ
چاوم داگرت، چاوت داگرت، چاوی داگرت.

ده‌ست راده‌گرم، ده‌ست راده‌گریت، ده‌ست راده‌گرئت.
ده‌ستمان پراگرت، ده‌ستتان پراگرت، ده‌ستیان پراگرت.
ئالا هه‌لده‌كه‌م، ئالا هه‌لناكه‌ین، ئالامان هه‌لکردبوو، ئالایان هه‌لنه‌کردبوو.

هۆکاری كه‌رتبوون:

ئهم جیا‌کردنه‌وه‌یه له‌به‌ر ئه‌وه‌یه كه پراوه‌ستانییکی كورت له‌نیوانیاندا هه‌یه. هه‌روه‌ها نایه‌لی كاره‌كان زۆر درئژ بینه‌وه. هه‌روه‌ها پیشگیری له‌وه ده‌كات كه رسته‌یه‌كمان به یه‌ك دپړ بنووسریت. واته له جیاتیی ئه‌وه‌ی بنووسریت: ده‌ستیان‌ه‌لنه‌گرتبوو، ده‌نووسریت: ده‌ستیان هه‌لنه‌گرتبوو.

چاوگی ئالۆزی سیبەشی به "پن، تی، لی":

(وشه + "پن، تی، لی" + چاوگ):

چاوگی ئالۆز	چاوگی ساده	پن، تی، لی	وشه
دهستپیکردن	کردن	پن	دهست
کارتیکردن	کردن	تی	کار
دهستلیدان	دان	لی	دهست

چاوگ: پیکهوه ده نووسرین.

له دوخی کاردا (پن، تی، لی) به جیا ده نووسرین:

به یانی کاره که دهست پن ده کهم.

دهستی تی ده خه، دهستی تی مه خه. دهستیان تی خستوه، دهستیان تی نه خستبوو. دهستی لی ده ده، دهستیان لی ناده، دهستتان لی دابوو، دهستیان لی نه دابوو.

***

ئهمه هم برپاری ئه کادیمیایه و همیشه هه ره له کۆنهوه برپاری کۆری زانیاری کورد بووه و له کتیبه کانیاندا به جوانی دیاره، بو نموونه له دیوانی مه حوی:

تیپی میم / □ ۲۶۱

که دادی یه ئسی خۆمم برده لا، ئهم عارفه توند بوو
 وتی: ئاخیر سبهینی جهژنه، خوینی تو له **پن** ده گرم^(۳)
 له رووسووری عیادهت لام و روو زهردی خه جالهت مام
 به ناوی سیوی ناوم باغهوان و من به هی ده گرم^(۴)
 له سه رخۆ چوونه، شهیدا بوونه، قور پیوانه، سووتانه
 ههتا مردن، مه حه بیته ئیشی زۆره، ریزی لی ده گرم^(۵)
 چ شوخه ئاگرم تی به رده دات و پیم ده لی: یا شیخ!
 به خاشاکی دهوت شوعله عه سامه، دهستی **پن** ده گرم^(۶)

چاوگی ئالۆزی چواربهشی به دوو پیشگرهوه:

(وشه + "پئ، تئ، لئ" + پیشگری ساده + چاوگ):

چاوگی ئالۆز	چاوگی ساده	پیشگری ساده	پئ، تئ، لئ	وشه
دهستپیراگه‌یشتن	گه‌یشتن	پا	پئ	دهست
خۆتییه‌لقورتاندن	قورتاندن	هه‌ل	تئ	خۆ
دهستلییه‌لگرتن	گرتن	هه‌ل	لئ	دهست

چاوگیک به دوو پیشگرهوه:

هه‌ر کاتیک چاوگیک دوو پیشگری هه‌بوو (لئ هه‌ل) و پیش ئه‌وانه‌ش وشه‌یه‌کی تر بی‌ت وه‌ک "دهست"، ئه‌وه ده‌گریت پیشگری یه‌که‌م به‌جیا بنووسین:
 دهست لئ هه‌لگرتن
 به‌لام هه‌میشه پیکه‌وه‌نووسین باشتره. (دهستلییه‌لگرتن).

گه‌ردان یان دۆخی کار:

له دۆخی کار واته گه‌ردانکردندا، "پئ، تئ، لئ"، به‌جیا ده‌نووسریت:

دهستم پئ راده‌گات. (دهستم به‌و راده‌گات.)، جیا یه له‌گه‌ل "دهستم ده‌گات"، چونکه ئاماژه‌یه به سییه‌م که‌سه‌وه (ئه‌وه)، هه‌ر بۆیه ده‌بی‌ت به‌جیا بنووسریت.
 خۆتی تئ هه‌لمه‌قورتینه. (خۆت مه‌خه‌ره ناو ئه‌وه). ئاماژه‌یه به "که‌س/شت" ی سییه‌م. بۆیه ده‌بی‌ت "تئ" به‌جیا بنووسریت.
 دهستی لئ هه‌لده‌گرم (دهست له‌و/له‌وه هه‌لده‌گرم). جیا یه له "دهست هه‌لده‌گرم".
 ئاماژه‌یه به "که‌س/شت" ی سییه‌م، هه‌ر بۆیه ده‌بی‌ت "لئ" به‌جیا بنووسریت.

که‌وا بی‌ت، "پئ، تئ، لئ" به‌جیا ده‌نووسین. چونکه ئاماژه به شت یان که‌سی سییه‌م ده‌که‌ن:

خۆی تئ هه‌لده‌قورتینی، خۆیان تئ هه‌لنه‌قورتاندبوو.
 دهستی لئ هه‌لده‌گرم، دهستیان لئ هه‌لمه‌گرن،
 دهستم لئ هه‌لگرتبوو، دهستیان لئ هه‌لنه‌گرتبوو.

پیشگره کانی وهک "دا، را، وهر":

ئەمانە جیان لە گەڵ "پێ، تێ، لێ". ئەمانە ئاماژە بە کەسی سێیەم ناکەن، هەر بۆیە جیا یان ناکەینەوه:

ئەو هەموو پڕۆژیک راھینان دەکەم.

ئیدی سۆن کارەبای داھینا.

ئەو پارە وەر دەگریت. تۆ پارە وەر دەگریت، ئەوان پارە وەر ناگرن. (لێرەدا جیناوه لکاوه کان ئاماژە بە کەسەکان دەکەن نەک پیشگره کە)

ئەوان مووچەیان وەر نه گرتبوو.

گرنگ:

ئاوڕیکی خیرا لە چاوگی ئالۆزی چەند بەشی:

۱. یە کبەشی: خستن

۲. دووبەشی: پیکه وه دەنووسرین: کارکردن. پێوتن، تێخستن، لیدان.

۳. سێبەشی: دەست + پێ + کردن: پیکه وه دەنووسرین: دەستپیکردن.

۴. چواربەشی: پشت + لێ + هەل + کردن: بە دوو جوړ دەنووسریت:

پشتلێهه لکردن (پشت لێ هەلکردن).

۵. چاوگی لیکدراوی ئالۆزی تر: پیکه وه دەنووسرین، بەلام ئەگەر چاوگه که درێژ بوو،

بۆمان هەیه ئەگەر وشە یە کەم بە پیتەلکاو کۆتایی هاتبیت، جیای بکەینەوه:

دەستله کارکیشانه وه (دەست له کارکیشانه وه).

کۆله هەرمیبارکردن (کۆله هەرمی بارکردن).

پیتەنەلکاوه کان (ا. د. ر. پ. ز. ژ. ه. و. و. و. و. و.):

کاتییک پیتەنەلکاو بن، زۆر ئاسانتره که وشە لیکدراوه کان پیکه وه بنووسرین و جوانیش

دینە بەرچاو. بۆ نموونه:

"ه" پیتەنەلکاوه، دەکریت وشە کە پیکه وه بنووسین:

تەماتە سوورکردنەوه

بۆچی "پن، تی، لن" ده بیټ مامه لهی سهر به خوئی له گه لدا بکریټ؟
 ئەم پیشگرانه به جیا ده نووسرین، چونکه کورتکراوه ن.

پن:

پیشگری "پن" ئاماژه یه به کسی سییه م که بهرکاره:
 "به ئەو" بلئی = (بهو) بلئی = (پیی) بلئی.

"به ئەو" کورت بووه تهوه و بووه به "بهو"، ئەویش کورت بووه تهوه و بووه به "پیی".
 "به ئەو" = (بهو) = (پیی).

کهوا بیټ "پیی" واته "به ئەو، بهو" له راستیدا سهر به خوئی و کورتکراوه یه و ئاماژه به
 بهرکار ده کات. بۆیه گرنگه به جیا بنووسریت. ئەمه جیاوازه له پیشگری بیواتای وهک: دا،
 را، هه ل.

له زمانه کانی دیکه شدا ئەگه ر چاوی لئ بکهین به پروونی دیاره که ئەوه جیا یه:
 نامه کهم پی دا:

فارسی: نامه را به او دادم. نامه را بهش دادم.
 ئینگلیزی:

I gave him the letter.

پاره م پی نه ما. (پاره به من نه ما).
 نهک: پاره م پی نه ما.

***

تی:

"تی" ش هه ر به هه مان شیوه یه، هه ر بۆیه به شیوه ی سهر به خوئی ده ی نووسین:
 نامه کهی تی خست. (نامه کهی خسته ناو ئەوه). (نامه کهی خسته ناوی).
 نهک: نامه کهی تی خست.

He threw the letter into it.

***

لن:

ئهمیش ئاماژه به کسی سییه م ده کات:
 دهستی لن دا. (دهستی له ئەو دا). (دهستی لهو دا).
 فارسی: به او دست زد. بهش دست زد.

He touched her.

دهستی لى دا. نهک: دهستی ليدا.

وهک له سهرهوه روون کرايهوه، گرنکه که نهو سى ئامرازه له کاتى گهردانکردندا بهجيا بنووسرين.

دهستی تى وهرده، دهستی تى وهردا، دهستی لى هه لگره، دهستی لى هه لمه گره. داني پيدا ده نيت، داني پيدا نا.

سهرى لى ده شيوينيت. سهرى لى شيواند. پى ده ليم، پى ده لیت، پيم وت، پیت وت، ليم سهند، لیت سهند.

خوى تى هه لقورتاند، دهستی لى وه شانند.

***

تیبینی:

ده بیت وریا بین که کاتیک وشه ئهرکی ناو ده بینیت پیکه وه ده نووسریت به لام کاتیک

ئهرکی کاری گهردانکراو ده بینیت به شی دوومه که ی جیا ده بیته وه:

ئهوان له سهر ریکه وتن زور قسه یان کرد و ئاخری پیکه وه ریک که وتن.

ریکه وتن ناوه، به لام ریک که وتن، کاری گهردانکراوه، واته: ئهوان ریک که وتن،

رینوسیان ده بیت جیاواز بیت.

ئهوان گروویکیان پیک هیئا. نهک: پیکه یئا.

چاوغی لیکدراو له گه ل پيشگری وهک "به"، "له":

له دؤخی چاوغدا پیکه وه دهنوسرین:

به فیروډان، له دایکبوون

دؤخی کار:

وهک یاسای گهردانکردن (له دؤخی کاردا) به شی کؤتاییه که ی واته کاره که ی، به جیا دهنوسین و پیشگره کان لئ ناکهینه وه، چونکه ئه وانه بوون به به شیک له چاوغه که و به بی ئه وه وشه که واتا نادات (له دایکبوون، نهک: دایکبوون)

به فیرو ده ریټ. به فیرو نادریت. به فیروم نه داوه. به فیروټان داوه.
له دایک ده بم، له دایک ده بیت، له دایک بووه، له دایک نه بووه.

وشه ی نافه ره نگی:

تیکرا، وشه ی لیکدراو و دارپژراو، که بوون به وشه ی فهره نگی، هه موو که رته کانیا ن پیکه وه بنوسرین.

ههروه ها ده بیت هه مان ریسا بو وشه ی نافه ره نگییش ره چاو بکهین، بو ئه وه ی هه ر له ئیسته وه چاومان به وشه ی لیکدراوی له و چه شنه رابیت. نموونه ی وا له هؤنراوه کانی نالیدا زۆرن:

ملعه له م، مه ی موونقه ده م، ئاهووشکه م، کلکتیستر، قه مچینه چیژ، شیرینقه له م، سمخر،
ئاره قنه ریژ، پالانیبه زین، گوئکورت، گویدریژ و هتد.

نیشانه کانی به رده وامبوون و ئه مر و نه ریکردن

ئهم فونیم و نیشانانه ده لکین به وشه کانه وه:

ده رویشت، نه ده رویشت.

ده مبرد، نه مده برد.

هه لپگره. هه لمه گره. هه لنه گری، هه لنه فپی،

دابخه، دامه خه.

٢٤

"نه" ی ره تکرده وه:

"نه" ی ره تکرده وه به جیا ده نووسریت:

نه دیم نه ده رۆم.

نه ئیوه نه ئیمه هیچمان پئ نا کریت.

٢٥

کیشه ی "د":

"د" ی سه ره کیی ئه و وشانه ی به "د" کو تایییان هاتوه، له کاتی هاتنی "دا" که پاشبهنده نابیت بقرتینریت:

له بن به رددا. نهک: به رددا.

له ناو هه رددا. نهک: هه رددا.

له هه ندیک ناوچه دا دهنگی "د" به شیوهیه کی نزیک له "و" بیژه ده کریت، ئه وه ته نیا بیژه کردنیکی ناوچه بییه و له زمانی ئه ده بیدا بیگومان دهنگی "د" ریچ وه ک خوی ده بیت بیژه بکریت.

ئه حمه د، نهک: ئه حمه و.

قادر، نهک: قایر.

٢٦

"preposition" پيشبهند:

پيشبهند دوو جوړه: "ساده و لیکدراو"، نالکینرین به وشه ی پیش و پاش خوځانه وه: پيشبهندی ساده:

ئو به فرۆکه سه فەر ده کات بو کوردستان.

تو له کوئی ئه وت بینی؟

پيشبهندی لیکدراو:

پینووسه که له سه ر میزه که یه.

کتیبه که له ژیر رۆژنامه که یه.

منداله که له ته نیشته داره که وه ستاوه.

تارا له پال ديواره که چاوه پي ده کات.
کورپه که له ناو بيشکه که يه.
قيان له گهل ئه وين چوو بو خویندنگه.

***

روونکردنه وه:

پيشبه ندى ليکدراو له دوو بهش پیک هاتووه، هيچ کاميان به ته نيایي ناتوانن به بي يه کتر
ئرکی پيشبه نده که ته واو بکهن، بويه پيوستيان به يه کتره، بو ته واو کردنی ئه رکی
پيشبه نده که. که وا بيت گرنه پیکه وه بنووسرين.

۲۷

پاشبه نند:

پاشبه نند که جاروبار "پاشگر"يشيان پي وتراوه، هر ئامرازن وه ک "ه، هوه، دا، ئ، را" و
ده لکينرين به دواي وشه وه، هر بويه "پاشبه ندى لکاو"يشيان پي ده وتریت، وه ک:
ليره دا.

ده چمه سلیمانی.

له که رکوو که وه هاتووم.

ئو له خوشيدا نازانيت چي بکات.

له مالدا ئه وم بينی. "نه ک: له مال دا ئه وم بينی."

ئو له مالدايه. "نه ک: ئو له مال دايه."

له ئاميديرا به پيان هات.

له چوارچراوه هاتوون.

به مال وه رویشتووین.

"ده ور به نند، لابه نند circumposition":

ئه گه تيبينی ئه و پاشبه ندانه ی سه ره وه تان کردبيت ده بينن له پيش ناوه کانه وه
پيشبه ندى "له" نووسراوه. وه ک:

له مالدا

له که رکوو که وه

هەر کاتیک پېشبهندیک و پاشبهندیک پیکهوه بکهونه ئەملا و ئەولای وشهیهکهوه، ئەوود
پیی دهوتریت: "دوربهند، لابهند circumposition".

لەم دۆخانەدا پېشبهندهکان بە سەر به خۆ دەنووسرین و پاشبهندهکان دەلکین بە
وشهکانی پېشیانەوه، وه کوو:

لە کوردستاندا

لە کرمانشاهوه

لە کوپوه

لە تارانئ

لە کوپرا

بە ئاسمانهوه

تییینی: جارێ بەم پاشبهندهکان دەوترێ "پاشگر" ئیستا پێیان دەوتریت "پاشبهند". ئەگەر
لە شوینیکدا وشە ی پاشگرتان بینی، پێتان سەیر نەبیت.

۲۸

ئامرازی لیکدەر:

ئامرازی لیکدەر بەجیا دەنووسرین:

من و تۆ. **نەک**: من و تۆ، من و تۆ.

هەول بە **تا** بگهیتە ئامانج. **نەک**: تا بگهیتە ئامانج.

یا برۆ **یا** دانیشه. **نەک**: یا برۆ یا دانیشه.

۲۹

کێشە ی "بێ"، "بێ" و "بەبێ":

هەر کاتیک خاوهنداریتی لە وشە که بسینریتەوه پیکهوه دەنووسریت:

کورپکی بیکهس. **نەک**: کورپکی بێ کهس.

بێخانوو، بێباوک، بێپاره. **نەک**: بێ خانوو، بێ باوک، بێ پاره.

بیتۆیی دەمکوژیت.

بەبێ تۆ ناچم. = **بێ** تۆ ناچم.

بەبێ ئازادی ژیان ئەستەمه. = **بێ** ئازادی ژیان ئەستەمه.

۳۰

هاوه لکاري چۆنيه تي:

"هاوه لکاري چۆنيه تي" پيکه وه دهنووسرپت:

به هيواشي، به ئه سپايي، به په له. **نهک:** به هيواشي، به ئه سپايي.
ئو به جواني ده دوپت.

"به" پيشگره، "به جواني" هاوه لکاري چۆنيه تيبه. پيشگر و وشه که پيکه وه دهنووسرپن:
به جواني.

سارا به هيواشي دهنووسپت.

چۆن دهنووسپت؟

- به هيواشي slowly

تييني: له ناو گرنگترين هاوه لکاره کاندا، هاوه لکاري چۆنيه تي هه ميشه پيکه وه
دهنووسرپت. ههروه ها ئه گه هاوه لکاري کاتي جيئاوي نيشانه ي بچيته سه ر، پيکه وه
دهنووسرپت:

1. هاوه لکاري کاتي: **سبه ي** ده چم بو مه هاباد.
2. هاوه لکاري کاتي: **ئهمشه و** ده چم بو ميواني. "ئهم + شه و".
3. هاوه لکاري شويني: **له قوتابخانه دا** وانه ده خوينم.
4. هاوه لکاري چۆنيه تي: ئو به هيواشي ده دوپت. slowly
5. هاوه لکاري چه نديه تي: ئو **زور** دپت و ده چپت.
6. هاوه لکاري ريکخستن: **بالنده کان پۆل پۆل** فرين.

۳۱

ئامرازي "تر، ترين" و وشه ي "تر = دیکه":

ئامرازي په له به راورد و په له بالا، "تر، ترين" ده لکين به وشه ي پيش خويانه وه:
جوان، جوانتر، جوانترين

به لام وشه ي "تر = دیکه" ئامراز نييه و وشه يه که، به جيا دهنووسرپت:

رۆژيکي **تر** (رۆژيکي **دیکه**).

که سيکي **تر** (که سيکي **دیکه**).

۳۲

ئامرازی "ش" وشه كهرت ناكات:

بشتهوئ ناتدهمئ، نه شخوئ.
نه شهات، نه شمانگرت، بشمانبهن.

۳۳

وشهئ بئگانه:

وشهئ بئگانه ئه گهر زور تايبه تي بوو به رئينووسي زمانه كهئ خويه وه ده خرئته ناو كه وانوه، نموونه:

له زمانئ كورديدا به "فتحه، ضمه و كسره" ده وترئت: سه ره، بو ره و ژيره.
ئه گينا له باري ئاساييدا ههر وشه يه كي بئگانه به رئينووسي كوردئ ده نووسين:
ئه للا، قه له م، سوره يا، فيكتور، به غداد.

سوان

ههر له كو نه وه هه نديك دهنگ له زمانئ كورديدا سوان، وهك: "د":
گولئاو، بووه به گولاو،
ئينشائه للا، بووه به ئينشاللا.

گولئه ندام بووه به گوله ندام:

گوله ندام ئهئ ته نافي گه رده نم زولفي په ريشانت
عيلاجئ! چاره يئ! روحمئ! ئه مان دهستم به دامانت
"وه فايئ"

نیشانهئ (تشديد)ئ عه ره بي

(تشديد)ئ عه ره بي به دووپاتبوونه وه ده نووسرئت:

موحه ممه د، نه ججار، به ننا.

جاري وايه يه كيك له پيته كان ده سوئن:

موحه مه د، محه مه د، نه جار.

كيشه‌ی "ده، ئه":

هه‌م له كرمانجی و هه‌م له ئه‌ده‌بیات و وێژه‌ی كۆنی كوردیی ناوه‌راستا هه‌میشه "ده" به‌كار هێنراوه:

گه‌ر ده‌پرسی من له‌به‌ر چی كه‌م ده‌خۆم
من به‌ برسی قه‌ت مه‌زانه‌ غه‌م ده‌خۆم

"نالی"

باشتره له‌ زمانی ئه‌ده‌بیدا شیوه‌ی كۆنی "ده" بپاریزین.

نیومه‌ودا (semi-space):

زمانی كوردی زمانیکێ لیکدراوییه. پره له پیکهاته‌ی جۆربه‌جۆر. هه‌ر له كۆنه‌وه شیوه جۆربه‌جۆره‌کانی دیاری کران و جی که‌وتوون. زمانه‌وانانی شاره‌زا و لیژنه‌ی جۆربه‌جۆر له‌سه‌ریان ریک که‌وتوون:

وشه‌ی ساده: "باران".

داریژراو به‌ پیشگر: "داهینان، به‌هیز"، به‌ پاشگر: "خواردنه‌وه".

به‌ پیشگر و پاشگر: "به‌جوانی".

به‌ پیشبهند: "له‌ کوردستان" و به‌ پاشبهند: "لیره‌دا".

به‌ پیشبهند و پاشبهند، پیکه‌وه: "له‌ کوردستاندا".

پیشبهندي ساده: به، بو، له، تا.

پیشبهندي لیکدراو: "له‌گه‌ل، له‌سه‌ر، له‌ژیر".

وشه‌ی لیکدراو به‌بی ناوبه‌ند: په‌شمال، چاوجوان، بالابه‌رز، ده‌ستکورت.

وشه‌ی لیکدراو به‌ ناوبه‌ند: گوله‌گه‌نم، پشتاوپشت، کویره‌رژین.

ئه‌گه‌ریش وشه‌ لیکدراوه‌کان درێژ بوون به‌ بۆشایی جیا ده‌کرینه‌وه:

کویره‌رژینه‌ کۆئه‌ندام (Endocrine system).

داریژراوی ساده: "هه‌لکردن"، ئالۆز: "ده‌ستلیه‌ه‌لگرتن".

داریژراو له‌ کاتی گه‌رداندا: "ده‌ستم لی هه‌لگرت".

داریژراوی ناساده: "تیکشاندن"، "لیکدان". گەردان: "تیکى دەدەم"، "لیکیان دا".

چاویگی لیکدراو: "نانکردن". لە کاتی گەردانکردن واتە کاردا، دوابەشی بەجیا دەنووسریت:

"نان دەکەم"، "نانتان کرد".

رینووسی هەموو ئەمانە هەر لە کۆنەوه دیاری کراون، یاسای خۆیان هەیه، یان دەلکینرین بە یەکتەرەوه یان بەجیا دەنووسرین. هەموویان لەم نامیلکەیهدا لە شوینی خۆیاندا روون کراونەتەوه. ئەم ریبازە لە کۆنەوه بەکار هینراوه و دەقی گرتووه. هەر بۆیە پبویست ناکات بە نیومەودا هەموو ئەو یاسا و رپسا رینووسییە دەقگرتووه کۆنانه تیک بدریت و سەرلەنوێ شیوازیکی دیکە دابهینریت. شیوازیکی کەس نازانیت سنوورەکە کامەیه و کێ بریار بدات چی بکەوێتە بەر نیومەوداوه. هەرەها بەتایبەت ئەگەر شیوازه کە لەگەڵ زانستی سەردەمدا، واتە ئایتی، کیشەى هەبیت و بەر بەست بۆ پرۆگرام و پرۆگرامدارێژەران چی بکات. پسپۆرانی کورد لە بەشی ئایتیدا، هاودەنگن لەسەر ئەوهی کە نیومەدا بەکار نەهینریت وەک یەکیک لە شارەزایانی ئایتی دەلێت: نیومەودا کیشە بۆ مەکینه کانی گەران "گووگل"، بەرەهەمەینانی ئۆتوماتیکی دەق "چەت جی.پی.تی"، پیاوژوی زمان و تایپ و هتد دروست دەکات.

برپاری گرووپە ئایتییە کوردییەکان لەسەر نیومەودا:

بەکارنەهینانی جیاکەرەوه (U+200C).

لابردنی جیاکەرەوه بە (Zero Width Non-Joiner) ناسراوه، کە لەنیوان وشە و هەندیک لە پیتەکاندا بۆ جوانکاری بەکار هینراوه.

***

ئەمە واتە بۆ نموونە نابیت بنووسین: سەهۆل فرۆش، بەلکۆو دەبیت بنووسین: سەهۆل فرۆش.

۳۶

كيشه‌ی گۆرانی "وو" بۆ "ۆ":

نموونه‌ی وهك "خانۆكه‌م كړی، جوانۆكه‌م ئاو دا."
 لادانیکی گه‌وره‌یه له رینووس و تیکدانی پیکهاته‌ی وشه‌ی سه‌ره‌کییه، هه‌ر ده‌بیت
 بنووسریت:
 خانوو‌ه‌که‌م كړی. جوانوو‌ه‌که‌م ئاو دا.

۳۷

یه‌ک، یی‌ک:

بۆ نووسینی "یی‌ک" پاش بزوی‌ن باشته‌ه که‌لک له "یه‌ک" وه‌ربگرین، چونکه ئاسانتره له
 دوو پیتی "یی"، هه‌روه‌ها که‌متر "ی" دوویات ده‌بیته‌وه:
 گرمه‌یه‌ک نه‌ک: گرمه‌یی‌ک.
 شنۆبیه‌ک نه‌ک: شنۆبیی‌ک.
 مه‌هابادییه‌ک نه‌ک: مه‌هابادیی‌ک.

۳۸

كيشه‌ی جیناوی لكاوی تاك و كو:

له کاتی نووسینی جیناوی لكاودا نابیت پیتی "ی" له‌بیر بكریت. بۆ ئه‌وه گرنه‌گه‌ مروؤف
 ئاگاداری خشته‌ی جیناوه‌ لكاوه‌کان بیت:

كۆمه‌له‌	قه‌د +	تاك	كو	
كۆمه‌له‌ی ۱	قه‌د +	م / ت / ی	مان / تان / یان	ر‌ابردووی تپه‌ر
كۆمه‌له‌ی ۲	قه‌د +	م / یت / ـ	ین / ن / ن	ر‌ابردووی تینه‌په‌ر
كۆمه‌له‌ی ۳	ده‌ + ره‌گ +	م / یت / ات، یت	ین / ن / ن	ر‌انه‌بردووی تپه‌ر و تینه‌په‌ر
كۆمه‌له‌ی ۴	ب + ره‌گ +	ـ / ه / ـ	ـ / ن / ـ	داخوازی

نموونه:

کاری تپه‌ر: كۆمه‌له‌ی یه‌که‌م: "م، ت، ی - مان، تان، یان"
 کرین: قه‌د "کرپ" + جیناوه‌

تاک: کریم، کریت، کری "نهک: کری"
کۆ: کریمان، کریتان، کریان "نهک: کریان"

کاری تینه‌په‌ر: کۆمه‌له‌ی دووهم: "م، یت، X - ین، ن، ن"
فرین: قه‌د "فری" + جیناو
تاک: فریم، فریت، فری
کۆ: فرین، فرین، فرین

کاری ئوارته و جیناو

هه‌ندیک چاوگ هه‌ن که له دوخی کاردا گه‌ردانیان له‌گه‌ل جیناوه‌کاندا ئاسایی نین و
ئوارته "استئنا"ن. هه‌ر جوړیک بکه‌ین هه‌ر له یاساکان لاده‌ده‌ن. وه‌ک:
ژیان، گریان، شیان و هتد.

ژیان، تینه‌په‌ر

رانه‌بردوو: به‌پیی کۆمه‌له‌ی ۳ گه‌ردان ده‌کریت:

تاک: "ده + ره‌گ + م / یت / ات، یت": "ده + زی + جیناوی لکاو":

ده‌ژیم، ده‌ژیت، "سییه‌م که‌س": ده‌ژیت، دوو بزوی‌ن به‌دوای یه‌کتدا نابیت بین، بویه
یان هیچی پی‌ زیاد ناکه‌ین "ده‌ژی"، یان بزوی‌نیکه‌ی ده‌قرتینین: ده‌ژیت.
واته:

تاک: ده + ره‌گ + "م / یت / ات، یت":

ژیان: ده‌ژیم، ده‌ژیت، سییه‌م که‌س: ده‌ژی/ده‌ژیت.

کۆ: ده + ره‌گ + "ین / ن / ن":

ده‌ژین، ده‌ژین، ده‌ژین

رابه‌ردوو، کۆمه‌له‌ی ۲: "قه‌د + جیناوی لکاو":

ژیا + "م، یت، -، ین، ن، ن":

تاک: ژيام، ژيايت، ژيا

کۆ: ژياين، ژيان، ژيان.

ئه‌مر یا داخوازی به‌پیی کۆمه‌له‌ی ۴:

تاک: ب + ره‌گ + "ه / ه / ه":

تاک: بژی + ه دهبیته "بژیه"، دوو بزویڼ پیکهوه نایه، کهوا بیټ جیناوه کهی پی زیاد
ناکهین و ههر وهک خوئی دهیپیلینهوه: ب + ژ، واته:

تاک: بژی

کۆ: له دوخی کۆدا هیچ کیشیه کیان نییه و بهپی یاساکه گهردان ده کرین:

کۆ: ب + رهگ + " / ن / .":

کۆ: بژین

***

گریان

رانه بردوو، بهپی کومه لهی ۳:

ده + رهگ + "م / یت / ات، یت":

داخوازی/ئه مر:

تاک: ب + رهگ + " / ه / .": چونکه "گری" خوئی به بزویڼ کۆتایی هاتوو له گهل
جیناوی "ه" ناینوو سین، چونکه دوو بزویڼ پیکهوه نایه: "بگریه"، به لکوو وهک خوئی
ده مینیتتهوه: بگری.

تاک: بگری

کۆ: ب + رهگ + " / ن / .": له دوخی کۆدا هیچ کیشیه نییه و گهردان ده کریت:

کۆ: بگرین

رانه بردوو:

گریان، تینه پهره، بهپی کومه لهی دووه م: "م، یت، X - ین، ن، ن"

گریام، گریایت، گریا

گریاین، گریان، گریان.

***

شیان: ره گه کهی "شی" یه. له دوخی رانه بردوو:

"ده + رهگ + م / یت / ات، یت": "ده + ده شی + جیناوی لکاو":

ده شیم، ده شیت، ده شیت.

رانه بردوو: شيام، شیایت، شیا. شیاين، شیان، شیان.

داخوازی: بشی

***

دەرەنجام:

کاری چاوگی وهک ژیان، گریان، شیان و هتد له دۆخی رانه بردوو و داخواییدا نائاسایین، له دۆخه کانی تردا ئاسایین:

شیان: ره گه کهی "ش" یه. له دۆخی رانه بردوو:

"ده + رهگ + م / یت / ات، یت": "ده + دهش" + جیناوی لکاو":

دهشیم، دهشییت، سییه م کهس: دهش" + یت = دهشییت. دوو بزوین پیکه وه نایهن، کهوا بیته یه کیکیان نانووسین: دهشییت. واته:

شیان: دهشیم، دهشییت، دهشییت.

***

ههروهها کاتیک وشه ی پیش له جیناو، به "ی" کۆتایی هاتییت، ناپیت "ی" جیناو له بیر بکریت، نمونه ی تر:

چیم وت؟ چیت وت؟ چیی وت؟

چیمان وت؟ چیتان وت؟ چییان وت؟

کۆتاییم هات. کۆتاییت هات. کۆتایی هات.

کۆتاییمان هات. کۆتاییتان هات. کۆتایییان هات.

حه نایی چی؟ هه موو خو خوینه قوربان.

۳۹

کیشه ی تیکه لکردنی ف، و:

له زمانی کوردیدا پیتی ف (v) مان ههیه، ده بیته ئه و ناوانه ی له زمانه رۆژاوااییه کاندا

(v) یان تیدایه وهک خوی به "ف" بیانوووسین:

فیکتور هوگۆ. نهک: فیکتور هوگۆ، ویکتور هوگۆ.

فیدیۆ. نهک: ویدیۆ.

فۆلقۆ. نهک: ولو.

ئهرشیف، ئارشیف. نهک: ئهرشیف، ئارشیو.

ئیفئا. نهک: ئیوا.

رۆژانی ههفته:

رۆژانی ههفته که له دوو وشه پیک هاتوون، پیکهوه ده نووسرین، نهک به جیا:
 یهکشه ممه، نهک: یهک شه ممه.
 دوو شه ممه، نهک: دوو شه ممه.

به لام ئه گهر مه به ستمان یه کیک له رۆژه کانی ههفته بیته ئه وه به جیا دهینووسین:
 من ته نیا یهک ههینی تر دیم بۆ مالتان. (ته نیا ههینییه کی تر).
 من ته نیا یهک شه ممه ی تر دیم بۆ مالتان. (ته نیا شه ممه یه کی تر).
 من ته نیا یهک دوو شه ممه ی تر دیم بۆ مالتان. (ته نیا دوو شه ممه یه کی تر).

دارمیوه کان:

ناوی دارمیوه کان له گه ل وشه ی "دار" پیکهوه ده نووسین، چونکه وشه ی لیک دراون:
 داره نار "نهک: دار هه نار"، دارمۆز "نهک: دار مۆز"، دارگوپز "نهک: دار گوپز"، دارمیو
 "نهک: دار میو".
 ههروه ها گه لامیو، نهک: گه لا میو.

"به پیی" و "به پیی":

به جیا: به پیی خوی چوو بۆ لای دوکتور.
 پیکهوه: به پیی بریاره که جیبه جیی بکه.

ناوبه ندی "و":**هه مووان: هه مووان: هه مووان:**

له وشه ی "هه مووان" دا بزوینی "ا" کار ده کاته سه ر بزوینی دریزی "وو û" و کورتی
 ده کاته وه و ده یکاته بزوینی کورتی "و u" و ده بیته "هه مووان"، چونکه دوو بزوین پیکهوه
 نانووسرین، ناوبه ندی "و" ده خهینه نیوانیان و ده بیته: هه مووان "hemuwan". که چی
 خه لک پییان وایه ئه مه یه "هه مووان hemûan".
 کهوا بیته له وشه ی "هه مووان" دا دوو بزوین به دوای یه کتردا نه هاتوون.

ههروهها وشهکانی تری وهک هاتووان، رۆیشتوووان، کهوتووه، بهستوووه به ههمان شیوهن واته پیک هاتوون له "ووا uwa" یان "وووه uwe".

***

ناوبهندی درێژ "وو" یان کورت "و"؟

ههندی و شهی لیکدراو به ناوبهندی وهک "و" پیکهوه دهلکینرین، وهک: "هیلکه ورون، مشتومر، هاتوچۆ، دهستوبرد". کاتیک که ناوبهنده که پاش بزوین بییت، دهنگه کهی کورته و کاتیکیش پاش نه بزوین بییت، دهنگه کهی درێژه. بهلام له بهر ئهوهی که ناوبه ندمان ههه به یهک "و" دیاری کردوو، ههه به یهک "و" دهیانوو سین: "هاتوچۆ" پپووست ناکات له دۆخی لیکدراودا بنوو سین "هاتوچۆ"، ههه چهنده که نووسینیشی به هیچ شیوهیهک ههله نییه.

***

"وا" مامهلهی وشهیهکی سهه به خۆی له گهلهدا دهکریت:

پیم وا نییه، پیم وا بوو، وا نه بوو، وا دیاره.
له دۆخی رانه بردوودا، چونکه "ه" بهتهنیا ناووسریت، به ناوبهندی "پ" دینه ته نیشته یه کترهوه: وایه.

٤٢

کیشه ی نووسینی ناو به هاوهلناوهوه:

وهک پپشتریش له بهشی ناوی لیکدراودا روون کراوه تهوه، وشه ی لیکدراو که به ناوبهندی "ه" پیکهوه لیک دهدرین، پیکهوه ده نووسرین. وهک:
گوله گهنم، مانگه شهوه
بهلام نابیت ئه و بزوینی "ه" یه له گهله بزوینی "ه" ی نووسینی ناو به هاوهلناوهوه تیکهله بکریت.

"ه" ی نووسینی ناو به هاوهلناوهوه:

ئهم بزوینه دهلکیت به کو تاییی وشه ی یه که مهوه، بهلام بو شاییی ده بیته له گهله وشه ی دووه مهوه، نموونه:
شهوه گهرمه که. نهک: شهوه گهرمه که.
به فره زوره که. نهک: به فره زوره که.
کچه جوانه که. نهک: کچه جوانه که.

مندالە بزۆه جوانه چاوشینه که. نهک: مندالە بزۆه جوانه چاوشینه که.

ئەم هاوہ لئاوانه له گەل وشە یه که مەدا، وشە ی لیکدراو دروست ناکەن، تا پۆیست بکات پیکهوه بنووسرین. ئەگەر بیت و هەموویان پیکهوه بنووسرین، وشە کان پیکهوه زۆر دووردریژ دەبنهوه.

٤٣

چەند بریاریکی نویی ئایتی له په یوهندی له گەل زمانی کوردیدا:

تییینی:

له کۆبوونهوه یه کی سه رهیلێ ئایتیدا له ریکهوتی ٢٠٢٢/٠٦/٢٢ بریار درا که نیومه ودا هەرگیز به کار نه هینریت، چونکه له کاتی نووسینیدا سیسته مه ئایتیه کان تیک ده دات.

لیره دا به شیک له و بریارانه ده خریته به رده ست:

رێسا و چه سپاندنی رینووسی زمانی کوردی

بۆ دروستکردنی هه له چن (spell checker) ییک بۆ زمانی کوردی، وشه دانیک له وشه راست و دروسته کان و گهردانکردنی وشه کان و کرداره کان پۆیستن. کلیلی سه رکهوتنی کاری هه له چنه که ئه وه یه که ئه رکه کانی له سه ر رینووسیکی یه کگرتوو جیه جی بکرین. له سه ر ئه و بنه مایانه ی که ئه کادیمیای کورد له نامیلکه ی راسپارده کانی زمانی کوردیدا دا پرشتوو ه به ریز دیاکو هاشمی به نموونه و شیکاری لیکێ داونه ته وه و باسی کردوون کاری هه له چنه که ساز ده کریت.

له و گرفتانه ی که پۆیستن چار بکرین و نه مینن، چ له نووسراوه ئه لیکترۆنییه کان و چ له سه ر هه ندیک ته خته کلیل بریتین له:

١. به کارنه هینانی جیا که ره وه "U+200C".

لابردنی جیا که ره وه به (Zero Width Non-Joiner) ناسراوه، که له نیوان وشه و هه ندیک له پیته کاندای بۆ جوانکاری به کار هینراوه.

٢. به کارنه هینانی ته قه ل یان داش له نیوان دوو وشه دا.

پۆیسته که وشه لیکدراوه کان وه کوو خۆیان بنووسرینه وه، ئەگەر وشه که دریز بوو، ئەوا به بۆشایی بچوو بکرینه وه.

٣. پیتی کورترکراوه لاتینییه کان / کوردییه کان به خال جیا بکرینه وه

زۆریک له کورترکراوه کان وه کوو "PDF" یان "پدک: پارتی دیموکراتی کوردستان" پۆیسته یه ک شیوه ی یه کگرتوو بۆ نووسینه وه یان به کار بریت، ئه ویش دانانی خاله له نیوانی پیته کاندای.

پ.د.ف

پ.د.ک

لێره دا مه به ست ئه وه یه که سه روشه کان ئه گهر لاتینی بوون به کاپیتال بنووسرین: "PDF"، ئه گهر به ئه لغبیی کوردی بنووسرین ئه وه خال بکه و پته نیوانیان: "پ.د.ف"، "پ.د.ک".

5. هه ندیک تییینی گشتی

1. هه ول بدریت ئه و ته خته کلیلانه ی که کراونه ته بنه ره ت بره ویان پی بدریت و ئه و برپاره ی حکومه ت زیندوو بکریته وه له فه مانگه و به رپوه به رایه تییه کانی حکومه تدا.
2. هه موو ئه وانیه ی که کاری وه رگێران ده که ن، پیویسته پابه ند بن به به کاره یێانی یه ک ته خته کلیل.
3. هه موو کۆده کان و پیه کوردییه کان، ته خته کلیلی کوردی و شیوه کانی له سه ر عه ره بی و ئینگلیزی نێردراون بو گووگل، سامسونگ، ئه پل، هواوی و مایکروسۆفت. ئه گهر هه ر شوینیکی تر که ئه و کۆدانه به کار ناهینیت ئاگادار بکریته وه و نه خسه ی پیت و کۆده کانی پی بدریت.
4. وشیارکردنه وه ی خه لکی بو به کاره یێانی ته خته کلیلیکی یه کگرتوو، بو نووسین به راست و دروستی و له پیناو نه هیشتنی هه له ی رینووس.

بو زانیاری زیاتر له سه ر ئه و خالانه کرته بکه سه ر ئه م به ستهره:

[وتووێژیکێ سه رهیل له سه ر زمانی کوردی و ته کنۆلۆژیا](#)

جیاوازی نیوان "پیشگر/پاشگر" و "پیشبه‌ند/پاشبه‌ند":

پیشگر و پاشگر ده‌لکین به وشه‌وه:

بیکه‌سی، بیمالی

پیشبه‌ند نالکیت به وشه‌وه، به‌لام پاشبه‌ند ده‌لکیت به وشه‌وه:

به فرۆکه، له مالدئا، له پۆلدا، به ئاسمانه‌وه

گیرهک (پیشگر و پاشگر)

Affix (Prefix and Suffix)

بیمالی

پاشگر
suffix

پیشگر
prefix

دوره‌یه‌ند / لابه‌ند

Circumposition

له مالدئا

پاشبه‌ند
postposition

پیشبه‌ند
preposition

نووسینی بکه‌رنادیار:

چاوگی تیپه‌ر:

ده + ره‌گی چاوگ + ری = بکه‌رنادیار

خویندن:

دە + خوین + ری = دەخوینری
کهوا بیټ:

دەخوینری نهک دەخویندری.

دە + نووس + ری = دەنووسری

دەبینری، دەفرۆشری، دەوتری.

*

بهلام ئەگەر په گه که به "ر، ر" کۆتایی بیټ "د" ی پێ زیاد ده کړیټ:

کړین: دە + کړ + د + ری = دەکړدری

ناردن: دە + نیر + د + ری = دەنیردری

باشتریشه که فۆنیمی "ت" یان پێ زیاد بکهین:

دەکړدریټ، دەنیردریټ، دەنووسریټ، دەخوینریټ.

٤٦

دەستهواژه یان رستهی بی کردار:

هه ندیك دهستهواژه هه ن که له بهر ئاسانی، کارهکانیان به کار ناهینریڻ. وهک:
شه و شاد.

ئهمه له بنه په تدا بهم جوړه بووه:

هیوادرم شهوت شاد بیټ.

دواتر ساده کراوه ته وه بو: شهوت شاد بیټ.

دیسانه وه کورت کراوه ته وه بو: شهوت شاد.

ئەویش کورت بووه ته وه بو: شه و شاد.

ئەمانه که کورت بوونه ته وه نابیټ وهک وشه یه کی لیکدراو پیکه وه بنووسریڻ، چونکه

ئەمانه له راستیدا به شیک له رسته ن که بو ئاسانکاری و خیرایی کورت بوونه ته وه.

ئەمانه وشه ی لیکدراو نین تا پیکه وه بنووسریڻ. ئەمانه پاشماوه ی رسته یه کن که بهش

بهش نووسراون. کهوا بیټ ئیستهش ده بیټ به جیا دەنووسریڻ، واته بهم جوړه:

شه و شاد.

رۆژ باش.

به یانی باش.

نه ورۆژ پیرۆژ.

خه و خووش.

ئىوارە باش.
سالى نوئ پيروۆز.
بهلام كاتيك ئهركى وشهيهكى ليكدراو بينن ئهوه پيکهوه ده نووسرين:
شه وشاديم لي کرد.
به لاده مه وه به يانيباشيكي پي وتم.
زور زوو شه وشاديم لي کرد.
به دهنگي بهرز روژباشي پي وت.

۴۷

ههلهى باو

هه نديک وشه هه ن به هه له بلاو بوونه ته وه. باشته هه ول بدهين دروسته کانين به کار بهينين:

توانا، خوئ ناوى کارايه پيوست ناکات بلين به توانا. ئه و کارايه كى توانايه. "نهک: ئه و کارايه كى به توانايه."
وهک: زانا، ئه و کارايه كى زانايه. كهس ناليت ئه و کارايه كى به زانايه.

***

سه ره رشت، خوئ ناوى کارايه، پيوست به پاشگر ناکات و پيوست ناکات بنووسين:
سه ره رشتيار.

***

هه نديک وشه هه ن كه له زمانى كورديدا پيتمان بوئ هه يه كه چي هه نديک كهس به پي پيت و رينووسى زمانى بيگانه به كاري دهينن. ده بيت ئه وانه راست بکهينه وه.
بو نمونه:

"ئهرشيف / آرشيو" به "ئهرشيف" ده بيت بنووسريت.

بانق به بانك، صين به چين، يابان به ژاپون، غوستاف به گوستاف، مارغاريتا به مارگاريتا، غابرييل غارسيا به گابرييل غارسيا، غاندى به گاندى، شارلى شاپلين به چارلى چاپلين بنووسرينه وه.

بهرامبەر یان بهرانبەر؟

له زمانهوانیدا بهشیکی تایبته ههیه به ناوی مۆرفۆلۆژی که بهشیکی ئه زانسته له کههرسه لکینهرهکان، پیشگر، پاشگر و هتد دهکۆلێتهوه. نابهند (interfix) کههرسهیهکی لکینهره که دهتوانی دوو مۆرفیم پیکهوه بلکینی و وشهیهکی نوێ ساز بکات. چهند نابهندیکی کوردی بریتین له:

۱. "به": گۆل به دهم = گۆلبهدهم

۲. "ه": شار ه شار = شارهوشار

۳. "ه": گۆل ه باخ = گۆلهباخ

۴. "و": لهرز و تا = لهرزوتا

۵. "او": رهنگ او رهنگ = رهنگاورهنگ

۶. "ان": سه ر ان سه ر = سه رانسهر،

لیو ان لیو = لیوانلیو،

شعق ان شعق = شهقانشهق

قته نهمانبیسستوهه بوتریت "سهرامسهر، بهلکوو وتراوه" سه رانسهر، کهوا بیته بهپی ئهوانه و بهپی ئهدهبیاتی کۆنی کوردی، "به ر ان به ر = بهرانبهر" دروسته و نهک "به ر ام به ر = بهرامبهر"، بۆیه دهبی له بهکارهینانی "بهرامبهر" واز بهینین و لهسهر بنهمای مۆرفۆلۆژی کوردی کهلک له نابهندی ...ان... وهگرین و بلین: بهرانبهر.

۴۸

تایپۆلۆجیی کوردی:

ههندیک دهستهواژهی کوردی هه ن که لهسهر دارشتنی زمانی بیگانه، دارپژراون.

دهبیته ئهوانه راست بکرینهوه. نمونه:

۱. زانکۆی پزیشکی ههولیر "نهک: زانکۆی ههولیری پزیشکی".

۲. قوتابخانهی نمونهیی ههولیر "نهک: قوتابخانهی ههولیری نمونهیی".

۳. قوتابخانهی بنههتی تیکهلاوی زهلم "نهک: قوتابخانهی زهلمی بنههتی تیکهلاو".

يش/ش:

يش/ش = ههروهها

له زمانى كوردیدا زۆر جار بهرانبهه به "ههروهها" فۆنىمى "يش" ده نووسریت. وهك:

ههروهها ههولیرم بينیوه = ههولیریشم بينیوه.

سبهینى ئه ویش دیت.

رۆژیک كوردستانیش رزگار ده بیته.

وهرگیپرانى گووگلیش كهوته بهردهست.

يش = ش

ئهو وشانهى كه به بزوينى "ا، ه، و، و، ئ" تهواو دهبن، دهكریت به دوو شیوه بگوترین:

ئالایش = ئالاش:

ئالایش ههلكرا. ئالاش ههلكرا.

پاوهیش = پاوهش:

پاوهیشم بينیوه. پاوهشم بينیوه.

شنۆیش = شنۆش:

شنۆیشم بينیوه. شنۆشم بينیوه.

توویش = تووش:

توویشم خواردووه، تووشم خواردووه.

ههرمییش = ههرمییش:

ههرمییش خوشه. ههرمییش خوشه.

***

بزوينى "ى" + يش:

ئهو وشانهى كه به بزوينى دريژى "ى" كووتايبيان دیت، ده بیته به "يش" بنووسرین

ئهگینا له رووى واتاوه ئالۆزى دروست دهكهن:

"سليمانى" + يش: سليمانيش شارىكى گوره يه.
"سليمان" + يش: سليمانيش پياويكى باشه. "سليمان، مروّف"

"سویدی" + يش: سویدییش له ئەمریکا ده ژین. "خه لکی سویدی".
"سوید" + يش: سویدییش سارده. "ولاتی سوید".

کهوا بیټ:

نادروست: له زانکوی سليمانيش پشوو راگه يه نرا.
دروست: له زانکوی سليمانيش پشوو راگه يه نرا.
***

نادروست: له سليمانيش به فری زور باريوه.
دروست: له سليمانيش به فری زور باريوه.

***

یى + ش

ئەو وشانه ی که به "یى" ته واو ده بن هر "ش" ده گرن:
پاوه یی + ش
پاوه یییش ده ناسم.
په مه یییش رهنگیكى جوانه.

تیبینی:

بو ئه وه ی هیچ دوودلییه ک دروست نه بیټ، له هه موو دوخیکدا ده کریت له "یش"
که لک وه ربگیریت، چ وشه که به بزوین کوټایی هاتبیټ، چ به نه بزوین:
هه ولیریش، ئالایش، پاوه ییش، هه رمییش، سليمانيش.

پرسیار و وهلامی چهنديپاتهی فیرخوازان

نەك بهم جوړه:		بەم جوړه	
	خوړئاوا	خوړاوا	1.
	دهستخوښ!	دهست خوښ!	2.
	مه حویبی	مه حوی	3.
	هر دوو کمان	هر دوو کمان	4.
	به سه چاو	به سه چاو	5.
	پیموایه	پیم وایه پیم واییه، پیم وایه بوو.	6.
	به رامبه	به رانبه	7.
	واده زانم، وامزانی	وا ده زانم، وام زانی	8.
	شه وشادا!	شه وشادا!	9.
	کشت و کال	کشتوکال	10.
	چوونه ژووره وه "ورود"	چوونه ژووره وه "ورود"	11.
	ئوان چوونه ژووره وه.	ئوان چوونه ژووره وه.	12.
	له مال دایه	له مال دایه	13.
	لانیکه م، لانیژور	لانی که م، لانی ژور	14.
	مشت و مړ	مشتومړ	15.
	دامنا، هلمگرت	دام نا، هلمگرت	16.
	ده خویندریت	ده خویندریت	17.
	جوان تر "پلهی به راورد"	جوانتر "پلهی به راورد"	18.
	پیاوکیتر "پیاوکی دیکه"	پیاوکی تر "پیاوکی دیکه"	19.
	له دایکبوونت پیروز	له دایکبوونت پیروز	20.
	ته مهن دریز بیت.	ته مهن دریز بیت.	21.
	رؤزی جیهانی کریکاران	رؤزی جیهانی کریکاران	22.
	به خیرهاتی.	به خیرهاتی.	23.
	به پیی خوئی چوو.	به پیی خوئی چوو.	24.
	به پیی بهرنامه. "طبق"	به پیی بهرنامه. "طبق"	25.
	دل ناسک	دل ناسک	26.
	نیه، نیپه	نیه	27.
	هات و چو، هاتووچو	ناوبه ندی "و" که وشه ی لیکدراو دروست ده کات، به شیوهی "و" ده نووسین، نهک "وو":	28.

		هاتوچۆ، دهستوبرد، مشتومر	
له گه‌ل، له سه‌ر، له ژي‌ر، له لاي، له ته‌نيشت، له كن، له پال	نه‌ك:	پيشبه‌ندي ليكدراو پي‌كه‌وه ده‌نووسرين، چونكه به‌ته‌نيا واتا‌كه ناگه‌يه‌نن: له‌گه‌ل، له‌سه‌ر، له‌ژي‌ر، له‌لاي، له‌ته‌نيشت، له‌كن، له‌پال. له‌سه‌ر مي‌زه‌كه. له‌پال داره‌كه.	.29
رؤيشت بي‌ت، كرد بي‌ت، هات بي‌ت	نه‌ك:	رؤيشتبي‌ت، كردبي‌ت، هاتبي‌ت	.30
هه‌موو جاري	نه‌ك:	هه‌موو جاري	.31

پاشه‌کی:

له‌م دنیای پيشکه‌وتوو‌هی دیجیتالییه‌دا، هه‌موو نووسینیک له‌سه‌ر بنه‌مای "0" و "1" و به‌کو‌دکردنه، رینووسی یه‌کده‌ست بۆ تو‌مارکردن و به‌دوادا‌گه‌رانیان زۆر پي‌ويسته. ده‌توانن بکري‌نه بنه‌مای کاری گه‌وره‌تر بۆ داها‌توو. ئه‌م رینووسه هه‌ولیکه بۆ ليکنزيک‌کردنه‌وه‌ی هه‌موو ده‌قه‌کان، زمان به‌رده‌وام ده‌گۆردري‌ت، با ئيمه‌ش به‌رده‌وام خۆمان نووژن بکه‌ينه‌وه.

ژي‌ده‌ر:

- بۆ ئاماده‌کردنی ئه‌م به‌ره‌مه‌که‌لک له‌ کۆمه‌لیک سه‌رچاوه‌ی جۆربه‌جۆر وه‌رگيراوه، وه‌ک:
1. رینووسی یه‌کگرتووی کوردی، به‌دران ئه‌حمه‌د حه‌بيب.
  2. هه‌ولۆچکه‌یه‌کی تری، به‌ره‌و پاسته‌ر پيیه‌کی رینووسی زمانه‌که‌مان، ئه‌کادیمیای کوردی.
  3. پاسپارده‌کانی کۆنفرانسی به‌ره‌و رینووسی یه‌کگرتووی کوردی، ئه‌کادیمیای کوردی.
  4. به‌ره‌مه‌کانی پ. وریا عومه‌ر ئه‌مین، د. ئه‌وره‌حمانی حاجی ماری، پۆژان نووری عه‌بدو‌للا، که‌مال جه‌لال غه‌ریب، جه‌مال عه‌بدول.
  5. کتیبی رینووسی زمانی سویدی به‌ زمانی سویدی له‌لایه‌ن لیژنه‌ی زمانی سویدی:
  6. Svenska skrivregler, utgiven av: svenska språknämnden.

خالبه ندى

Punctuation

نووسين و ئاماده كردن:

دياکو هاشمی

وه شانی نوئ:

۲۰۲۴/۰۲/۲۱

خالبه ندى

ناوه پروک:

بیشه کی

1. خال (.)

2. جووتخال (:)

3. پور (،)

4. خالبور (!)

5. نیشانه ی پرس (?)

6. نیشانه ی سه رسورمان (!)

7. جووته که وانه ی بچووک " "

8. جووته که وانه ی گه وره ()

9. هیل یان ته قه ل (-)

10. سیخال (...)

11. پوشایی

12. هیل ی لار (/) و بیته ی (ر)

ده رهنجام

پیشه کی

خالبهندی ئەو نیشانانەن که له پێوهندی نووسراویدا خۆپندنهوهی پرستهکان بپههله و ئاسان دهکەن، کورت و درێژی و شوینی گت و وچان له پرستەدا دەستنیشان دەکەن. وا دهکەن که پرستهکان به شپوهی پرسپاری، سهرسورمان یان دهبرپینکی ساده ههست پێ بکریڻ.

به شپکی زۆری رپساکانی خالبهندی نپونهتهوهیین و یاساکانیان چونیهک و گشتگیرن. به شپکیان له ئەلفبیهکهوه بو ئەلفبیهکی تر، بواری بهکارهینانیان دهگۆردریت. نیشانهکانی خالبهندی له رووی سینتاکس و واتاوه دهق دابهش دهکەن. هەر دهقیک که خالبهندی تپیدا رهچاو نهکرایت، دهبیتته هووی ئەوهی که خۆپنه سهری لی بشپووت و له نووسراوهکه بهههله تی بگات. چاو لهم پرستهیه بکهن که چۆن به جیگۆرکیی بۆر (،)، بهتهواوهتی واتای پرستهکه دهگۆریت:

بهزهیی، پپووست نییه بیگرن.

بهزهیی پپووست نییه، بیگرن!

هەر بۆیه زۆر گرنگه له خالبهندی وردبین بین. لیره ههول دهدهین گرنگترین ئەرکهکانی نیشانهکانی خالبهندی بخهینه بهر چاو.

1. خال (.)

خال (.)، لهم شوینانهدا دادهنریت:

1. بۆ کۆتاییهینانی ئەو پرستانهیی که وته یان دهبرپینکی پیک دههینن، نموونه:

نهوورۆز یهکهم مانگی کوردیهه.

دوینی نامهکهم نووسی.

تیبینی:

خال پاش نیشانهجیاکه رهوهکانی تری وهک نیشانهی پرسپاری و نیشانهی بانگکردن دانانریت:

نامهکهت نووسی؟ ههله: نامهکهت نووسی؟.

نامهکه بنووسه! ههله: نامهکه بنووسه!.

۲. له دواى يه كه م يان يه كه م و دووهم پيتى ناويك كه پيش ناوهينانى پاشناوه كه ي

بكه ويټ، وه ك:

ع. شه ره فكه ندى

م. م. به درخان

۳. بو كور تكدنه وهى هه نديك نازناو و پيشه و ريكهوت، دواى يه كه م يان دووهم پيت

داده نريت. وه ك:

پيغهمبه ر (د. خ.)

پ. عيزه دين مسته فا ره سوول (پروفيسوړ)

د. سوړان (دوكتوړ)

ماده كان ۷۰۰ سال پ. ز. (پيش زايين) سهريان هه لدا.

۴. له كاتى كور تكدنه وهى هه نديك ناو كه له چهند وشه پيك هاتوون:

ى. ن. ك. (يه كيتى نووسه رانى كورد)

تیبينى: ئەگەر ئەو پیتانە كهوتنه كووتايى رسته وه ئيتر بو كووتايى پيھينانى رسته كه خالى

ديكه دانانريت:

ئەو بوو بە ئەندامى ى. ن. ك.

واته: ئەو بوو بە ئەندامى يه كيتى نووسه رانى كورد.

۵. له دواى سهرديري سهروه وهى ده قيك، تهنانهت ئەگه ريش سهرديره كه رسته يه كى

ته واو بيت، خال دانانريت. نموونه:

خۆر به شيك له گه له ستيره يه

خۆر ئەستیره يه كى گه وه و مه زنه، ۸ هه ساره به دهورى خوردا ده سوورپينه وه. يه ك يان

چهند مانگ به دهورى هه ر كام له م هه سارانهدا ده سوورپينه وه. ئەمانه سه رجهم پييان

دهوتريت "كۆمه له ي خۆرى".

"کۆمهلهی خۆری" به شیکێ زۆر زۆر بچووکه له کۆمهلیک ئهستیرهی تر که پێیان دهوتریت "کاکیشان" یان "گهلهستیره". له بۆشاییدا "گهلهستیره" زۆر هه. و دهخهملێنریت که پتر له ۱۷۰ میلیارد "گهلهستیره" له "بۆشایی بینراو" دا هه.بن.

بهلام ئهگهر سهردیپه که بوو به بهشیک له دهقه که ئه و کاته له کۆتایی رسته که دا خال دادهنریت.

خۆر بهشیک له گهلهستیرهیه. خۆر ئهستیرهیه کی گهوره و مهزنه. ۸ ههساره به دهوری خۆر دا دهسوورپینهوه. یهک یان چهند مانگ به دهوری ههر کام لهم ههسارانه دا دهسوورپینهوه. ئهمانه سهرحهم پێیان دهوتریت "کۆمهلهی خۆری". "کۆمهلهی خۆری" بهشیکێ زۆر زۆر بچووکه له کۆمهلیک ئهستیرهی تر که پێیان دهوتریت "کاکیشان" یان "گهلهستیره". له بۆشاییدا "گهلهستیره" زۆر هه. و دهخهملێنریت که پتر له ۱۷۰ میلیارد "گهلهستیره" له "بۆشایی بینراو" دا هه.بن.

تیبینی: بهلام ئهگهر سهردیپه که له چهند رسته پیک هاتیبیت، ئهوا له کۆتایی رستهکاندا خال دادهنریت بهلام له دواستهی سهردیپه دا خال دانانریت:

خۆر بهشیک له کۆمهلهی خۆرییه. کۆمهلهی خۆری بهشیک له کاکیشانه

خۆر ئهستیرهیه کی گهوره و مهزنه، ۸ ههساره به دهوری خۆر دا دهسوورپینهوه. یهک یان چهند مانگ به دهوری ههر کام لهم ههسارانه دا دهسوورپینهوه. ئهمانه سهرحهم پێیان دهوتریت "کۆمهلهی خۆری". "کۆمهلهی خۆری" بهشیکێ زۆر زۆر بچووکه له کۆمهلیک ئهستیرهی تر که پێیان دهوتریت "کاکیشان" یان "گهلهستیره" له بۆشاییدا "گهلهستیره" زۆر هه. و دهخهملێنریت که پتر له ۱۷۰ میلیارد "گهلهستیره" له "بۆشایی بینراو" دا هه.بن.

۶. ههندیک جاریش له جیاتی نیشانهی سهرسورمان، له دواي ئه و رستانه دا دادهنریت

که داواکاریان تیدایه، وه کوو:

وهلامه کانتان بهراورد بکه.ن.

۷. ئەورۆكە كاتىك لە پرۆگرامىكى وەك (وۆرد Word) دا بتەوئىت دىرەكانت بە ژمارە ديارى بكەيت، خۆى خۆكار پاش ژمارەكان خال دادەئىت، وەك ئەو خالانەى كە لەدواى ژمارەكانى خوارەوهدا دانراون:

1. مرۆف بۆى ھەيە بىروراي خۆى دەربرپىت.
2. ھەموو مرۆفەكان ئازاد و يەكسان لە بەھا و مافدا لەدايك دەبن.
3. ھەمووان لە كۆمەلگادا مافى يەكسانيان ھەيە.

سەرنج: "خال" (.) دەبىت بلكىنرپىت بە وشەكەى پيش خۆيەو و لەگەل وشەى پاش خۆيدا بۆشايىي ھەبىت.

نیشانەى خال لەناو كەوان يان لە دەرەوہى كەوان؟

ھەر كاتىك نووسراوہى كە بکەوئىتە ناو كەوانىكەوہ، ئەگەر نووسراوہ كە رستەيەكى تەواو بىت و كۆتايىي پى ھاتبىت ئەو نیشانەى خالپش دەكەوئىتە ناو كەوانەكەوہ، ئەگينا دەكەوئىتە دەرەوہى كەوانەكەوہ.

ئاسۆ وتى: (من خەلكى كوردستانم.)

لەسەر ئەو تابلۆيە نووسراوہ: (كوردستان نيشتمانى جوان). لەم نمونەيەدا نووسراوہى ناو كەوانەكە رستەيەكى تەواو نيە و كار نابىنرپىت. ھەر بۆيە خال لەوئى دانانرپىت و دەخرپتە دەرەوہى كەوانەكە.

۸. رپكەوت بە شپۆہى جۆربەجۆر دەنووسرپىت، ستانداردەكەى بۆ نمونە ئەمەيە:

۱۹۴۶/۰۱/۲۲

۲۲ى/خاكەلپۆہى/۱۹۴۶

كۆمارى كوردستان لە رپكەوتى ۱۹۴۶/۰۱/۲۲ لە شارى مەھاباد راگەيەنرا.

۲. جووتخالّ (:)

جووتخالّ که "دووخالّ" یشی پیّ دهوتریّت لهم شوینانه دا داده نریّت:

۱. له پیش ئاخاوتنیکه وه که وهک خوی بگپر دریته وه، یان بگوتریّت، وهک:
ئاسۆ وتی: "من خه لکی کوردستانم."

تیبینی: وهک ده بینن ئه و رسته یه ی سه ره وه که وتوو ته ناو نیشانه ی ده قیگپرانه وه،
واته "...ه وه. چونکه رسته که سه ره به خو یه و کو تاییی پیّ هینرا وه، هه ره له بهر ئه وه
نیشانه ی خالّ (.). ده خریته ناو .

۲. دوا ی وشه یان باسیک که پیویستی به راقه و لیکدانه وه بیّت، وهک:

میرنشینه کوردییه کان بریتی بوون له: ئه رده لان، سو ران، بادینان، بابان، هه کاری و
بو تان.

۳. پیش هینانه وه ی نمونه، له بری: "بو وینه، وه کوو، بو نمونه ..."، لهم دو خه دا
ده توانریّت ته قه لیکیش دوا ی دووخاله که دابنریّت، وه کوو:
ئاسمانی ئه ده بی کوردی پره له ئه ستیره ی دره وشا وه: - نالی، مه حوی، گو ران، هیمن و
هتد.

۴. زو ر جار له نیوان کاته کانی کاتزمیریکدا هیما ی جووتخالّ به کار ده هینریّت، وهک:

۱۲:۲۷:۱۲

(کاتزمیر ۱۲ و ۲۷ خولهک و ۱۲ چرکه).

تیبینی: چونکه نووسرا وه ی ناو که وانه که ی سه ره وه رسته یه کی ته وا و نییه، هه ره له بهر
ئه وه نیشانه ی خالّ له ده ره وه ی که وانه که داده نریّت.

سه رنج: جووتخالّ ده بیّت بلکینریّت به وشه که ی پیشیه وه و له گه ل وشه ی دوا یدا
بو شایی هه بیّت.

چو نیتی نووسینی ساتی کات له کاتزمیریکدا:

ئیسته که باسی کاتزمیر هاته پیشه وه، باشه ئاماژه به شتیکی گرنگ بکه ین.

له هه‌ندى و لاتدا كاتى شه‌وورۆژيک دابه‌ش ده‌كه‌نه سه‌ر ۱۲ كاتژمير و بۆ ده‌ربرينى هه‌ر كاتيک وشه‌ى به‌يانى، نيوه‌رۆ، پاشنيوه‌رۆ، ئيواره، شه‌و و هتد به‌كار ده‌هينرين. بۆ نموونه ده‌وتريت: كاتژمير ۸ى به‌يانى يان ۲ى دوانيوه‌رۆ. له هه‌ندى و لاتيشدا به‌ فه‌رمى كاته‌كه دابه‌ش ده‌كرتته سه‌ر ۲۴ كاتژمير (كاژير) و ئيتير ئه‌و وشانه به‌دوايدا پيوست ناكات بنووسرين بۆ نموونه: كاتژمير ۱۱ يان كاتژمير ۲۳. مرۆف ئيتير ده‌زانيت له ۲۴ كاتژميردا به‌س يه‌ك كاتژميرى ۱۱ى به‌يانيه و يه‌ك كاتژميرى ۱۱ى شه‌وه. به‌و جوړه ده‌ربرينه ده‌كرت له كوډى وشه‌كان ببينه‌وه.

واته باشته‌ر بۆ كاتژميرى بۆ نموونه ۸ى به‌يانى ته‌نها بلين **كاتژمير ۸** و بۆ كاتژمير ۸ى شه‌و ته‌نها بلين **كاتژمير ۲۰**.

۳. بۆر (،)

بۆر نيشانه‌ى پشوويه‌كى كورته، له‌و شوينه‌ى داده‌نريت كه‌ وا له‌ رسته‌كه‌ بكات ئاسان بخوينرته‌وه، روون بيت و به‌باشى تى بگه‌يه‌نريت. بۆر، چاره‌سه‌ريكى باشه‌ بۆ رسته‌ى دوورودريزى پشووپر.

بۆر (،) له‌م شوينانه‌ى داده‌نريت:

۱. له‌دواى ناوى بانگراوه‌وه، وه‌ك:

كچينه، هه‌ول بده‌ن، به‌ هه‌ولدان ده‌گه‌نه ئامانج.

۲. له‌نيوان جيگر و جيلگيراودا، وه‌ك:

مه‌ستوره‌ى كوردستانى، هۆنه‌ر و ميژوونوس، له‌ رۆژه‌لاتى كوردستاندا ده‌ژيا.

۳. له‌و شوينانه‌ى كه‌ ژماردن و دووپاتبوونه‌ى تيدايه، وه‌ك:

خوى، رۆن، پياز و برنج هه‌موو ئه‌و شتانه‌ن كه‌ پيوستن.

۴. بۆ جياكردنه‌وه‌ى وشه‌ى سه‌رسوپمان و وشه‌ى بانگليكراو له‌ رسته‌دا، وه‌ك:

ئۆف، چ هه‌وايه‌ك!

ئاخ، كوردستانه كه م!

5. بۆ دابرينى زنجيره وشه يه كه له يه كتر كه دوو دوو و پيكه وه به كار هينرابن، وهك:
پيشمه رگه به برسپه تي و تينوويه تي، به هيلاكى و ماندووويه تي، كوڤلى لى نادات.

6. له دوای گيرانه وه يه كه راسته وخۆ، بۆ نموونه ئه گهر قسه كهر، قسه يه كه كوڤلى خۆي
بگيرينه وه، وهك:

خۆم وتم، "چيكردي مالپه ر زۆر ئه ستم نييه."

7. له پيش ئامرازي ليكده ري (وه، يا، يان) وه، به مه رجيك نه كه وتيپته سه ره تاي
رسته وه، وهك:

1. يا نامه كه بنووسه، يان په رتوو كه كه بخوينه ره وه.

2. نه تۆ هاتبووي بۆ كوڤوونه وه كه، وه نه ئاراسي هاوريپت.

هه رچهند له كورديدا نموونه ي دووهم (وه له ناوه راستدا) به و جوړه زۆر باو نييه و به كار
ناهينريپت و تايپه ته به زمانه كاني تر و له كورديدا زياتر به م شيوه يه ده گوتريپت:
نه تۆ هاتبووي بۆ كوڤوونه وه كه و نه ئاراسي هاوريپت.

8. له دوای وشه ي (به لى، نه و نه خير) وه، وهك:
به لى، نامه كه م نارد.

نه، له و كاته دا ناتوانم به شدار بم.

9. له باتيي فرماتيک بۆ ئه وه ي دووپات نه بيته وه، وهك:
من ده چم بۆ سلپماني و ئه وپيش، بۆ هه وليپر.

10. له رسته ي ليكده راودا، ده توانريپت له بري ئامرازي ليكده ري (و) به كار بهينريپت،
وهك:

شنۆ ويستی بچپت بۆ شايي، جلي له بهر كرد، خۆي رازانده وه، ته له فۆنى له هاوريپكاني
كرد، يه كيان گرت، خۆيان گه يانده شاييه كه.

۱۱. ده توانریت له بری (که) ی لیکدهر له رسته دا به کار بهینریت، وه ک:

پیم خوښه، پیکه وه بچین بو سینه ما.

سوپاست لی ده که م، سهرت لی دام.

سهرنج: بۆر (،) ده بیت بلکینریت به وشه که ی پیشیه وه و له گهل وشه ی دوا ی خویدا

بوشایی هه بیت.

۴. خالبۆر (!)

خالبۆر بو وچانگرتنیکی دریزتر له بۆری ساده، به کار ده هینریت. زۆر جار، له و رستانه ی

که زۆر لیک نزیکن له باتیی خال دادهنری، وه ک:

له م سالانه ی دوا ییه دا، کوردیکی زۆر په ریوه ی ههنده ران بوون؛ کورده کان ده توانن

سوودیکی زۆر به گه له که یان بگه یه نن.

خالبۆره کان بو دروستکردنی په یوه ندییه کی به هیزتر له نیوان دوو دهسته واژه یان برگه دا

به کار ده هینرین. لیره دا چند دۆخیک ده خه یه نه روو که به شیوه یه کی باو خالبوریان تیدا

به کار ده هینریت:

بو به ستنه وه ی دوو برگه ی سهر به خو، به لام په یوه ندیدار:

نموونه: زۆر هزی له سه فه رکردنه؛ سهردانی زیاتر له بیست ولاتی کردووه.

بو جیا کردنه وه ی توخمه کان له لیستی کادا کاتیک نه و توخمانه پیشر بۆریان تیدایه:

نموونه: ههندیگ له و شوینانه ی که سهردانی کردوون بریتین له: پاریس، فه ره نسا؛

رۆما، ئیتالیا؛ توکیو، ژاپون.

لیره دا:

- دوو خال (!) به کار هاتووه پیش لیستی شوینه کان.
- کوما (،) به کارهاتووه بو جیا کردنه وه ی شار و ولات.
- خالبۆر (!) به کارهاتووه بو جیا کردنه وه ی شوینه جیاوازه کان له یه کتری.

بۆ روونکردنەوی لیستە ئالۆزەکان:

نموونه: سئ بژاردەى هەبوو: گەشتیك بۆ نیویۆرك، نیویۆرك؛ گەشتیكى دەریایى بۆ باهاماس؛ یان هەفتهیهك له پاریس، فەرەنسا.

بۆ نیشانەدانى گواستەنەوه لەنیوان برگەکانى دەقیك:

نموونه: زۆر كەس حەز لە سەفەرکردن دەكەن؛ دەرفەتیان پى دەدات كە كۆلتووره نوپیهكان بدۆزنەوه.

گرنگە بەوردی لە مەبەست و ئامانجى خالبۆر تى بگهیت پاشان بەكارى بهینیت. خالبۆر یارمەتیدەرە بۆ رێگریکردن لە سەرلێشپواوى، هەروەها پیکهاتهیهكى روون لە نووسینەكەتدا دروست دەكات.

۵. نیشانهى پرس (؟)

نیشانهى پرسىار بۆ نیشانەدانى كۆتایى پرسىاریك بە شیوهى نووسراو بەكار دیت. لێرهدا چەند یاسایهكى بنهڕهتى بۆ بەكارهێنانى نیشانهى پرسىار دەخهینه روو:

پرسىارى راستەوخۆ:

لە كۆتایى پرسىاریكى راستەوخۆدا نیشانهى پرسىار بەكار دەهێنریت. نموونه: "چۆنیت؟" یان "بابهتى دلخوازت چیه؟"

پرسىاره ریتۆرىكیهكان:

هەرچەندە ئەم پرسىارانە چاوه‌پروانى وه‌لامى راستەوخۆ ناکەن، بەلام بۆ ئەوهى نیشان بەریت كە پرسىاره، هیشتا نیشانهى پرسىار بەكار دەهێنریت. نموونه: "كئ بۆى گرنگه؟" یان "ئایا پێویسته رێگه بەهین ئەمه بەردهوام بیت؟"

پرسىارى ناراستەوخۆ:

كاتىك پرسىاریك بەشیک بیت لە رستهیهكى تر، هیچ نیشانهیهكى پرسىار بەكار ناهێنریت.

نموونه: ئەو پرسىارى ئەوهى دەکرد كە كاتژمێر چەندە.

لیدوانی سەرسوڕهێنەر:

هەندیک جار نیشانهی پرسیار بۆ دەبرینی سەرسوڕمان یان نادلنیایی بەکار دەهێنریت.

نموونه: "بەراستی تۆ لەسەر خۆت ئەوەت کردوو؟"

لیستی پرسیار:

ئەگەر چەند پرسیاریک بخهیته لیستی پرسیارهوه، زۆر جار دواى هەر پرسیاریک نیشانهی پرسیار بەکار دەهێنریت.

نموونه: "کێ؟ چی؟ کەى؟ لە کوێ؟ بۆچی؟"

بەکارهێنانی نیشانهی پرسیار بە شۆیههکی دروست یارمهتیدهوه بۆ ئەوهی بهروونی پهیوهندی بکریت که پرسیاره و ئاسانکاری دهکات بۆ خوینەر بۆ تیگه‌یشتن له مانای دهقهکه.

6. نیشانهی سەرسوڕمان (!)

نیشانهی سەرسوڕمان بۆ دەبرینی ههستی بههیز، سەرسوڕمان، توورەیی یان بۆ پشتراستکردنەوهی لیدوانیک بەکار دەهێنریت. بۆ نموونه:

دەبرینی خۆشی یان حماسەت:

نموونه: چ رۆژیکى جوانه!

ئۆخەى! ئالای کورد هه‌لکرا.

دەستنیشانکردنی سەرسوڕمان یان شۆک:

نموونه: خه‌لاته‌که‌ى بردهوه!

ئای له‌و مانگه‌! چ جوانه!

دەبرینی توورەیی یان بیزاری:

نموونه: بۆ وات کرد!

بۇ دوستکردنى سەرنج يان پشتراستکردنەۋەى خالىك بەكار دىت:
نموونه: دەبىت ئىستا پەرچدانەۋەمان ھەبىت!

كۆتايىي رستەى فەرمان يان داۋاكارى:
نموونه: دەرگاگە دابخە!

لە دىالۆگدا بۇ نىشاندانى دەنگى بەرز يان چرى:
نموونه: "پىم وتىت لە دەرەۋە بىنەرەۋە!"

خۆشحالى يان ئاھەنگىران:
نموونه: ئاى! ئەۋە لىرەيت!
ئىمە پالەۋانئىتىمان بەدەست ھىناۋە!

ھاندان يان دنەدان:
نموونه: دەتوانىت ئەم كارە بکەيت!

دەبرىنى ترس يان دلەراۋكى:
نموونه: ئاگرەكە بەخىرايى بلاء دەبىتەۋە!

بۇ دەقگىرانەۋە يان زمانى ئاخوتن بۇ نىشاندانى ھەستى بەھىز:
نموونه: وتى: "بەراستى ئەم شارەم خۆش دەۋىت!"

بۇ دۆزىنەۋەى كرىار يان بانگەشە بۇ راكىشانى سەرنج:
نموونه: ئەمپۆ ۵۰% داشكاندن بەدەست بەھىنە!

لە نووسىندا بۇ كۆتايىھىنان بە رستەيەك بە پشتراستکردنەۋەى بەھىزەۋە:
نموونه: باشتىن نىمايش بوو كە تا ئىستا بىنىبىتم!

بۇ دەربېرىنى ھەماسەت يان بەشدارىكردن:
نموونه: چ خۇش بوو دوينى چاوم پىت كهوت!

بۇ دەربېرىنى سوپاسگوزارى يان خۇشى:
نموونه: زۆر سوپاس!

لەبىرت پىت كه نىشانەى سەرسورمان بە كه مى بەكار بەينىت، بەتايبەت لە نووسىنى
فەرمىدا.
بەلام ئەگەر بە شىوہىهكى دروست و لە چوارچىوہى دروستدا بەكار بەينىت،
دەتوانىت بەھىز پىت.

۷. جووتەكەوانەى بچووك « »

ھەندى جارىش ھىماى " " لە جياتى جووتكەوانەى بچووك بەكار دەھىنرىن و لەم
شوپانەدا بەكار دەھىنرىت:

۱. كاتى بمانەوى گرنگى تايبەتى بدەين بە وشەيەك، يان دەستەواژەيەك، يان
رستەيەك، دەيخەينە ناو ئەو ھىمايانەو، وەكوو:
زانايان «زمان» بە كۆلەكەى نەتەو دادەنن.
من "مىژوو" بە چراى تارىكستانى داھاتوو دەزانم.
كاتىك بتوانين «ئەلفبى جوۆرەجوۆرە كوردىيەكان» بكەين بە «يەك ئەلفبى»، ئەو كاتە
گەلىك لە كىشەكانمان چارەسەر دەبن.

۲. وتەيەك كه راستەوخو دەگىردىرئەو و ناشكىنرىت و دەستكارى نەكرىت، دەخرىتە
ئەو ناوہو، وەك:

پياوہ گەنجەكە وتى: "راست دەكەيت، ئىمە يارمەتيت دەدەين، من رۆبين ھوودم."
قازى موھەممەد، چاونەترس رووى تى كردن: "ئىوہ ئەمرو قازى موھەممەدىك
دەكوژن، سبەينى لە ھەر دلۆپە خوئىكى من، سەدان قازى موھەممەدى تر سەر
ھەلدەدەن."

سه رنج: ئەگەر رسته که به خال، بۆر، هیمای پرسیار، هیمای سه سورمان و هتد کۆتایی هات، ئەوانهش ده خرینه ناو که وانه کانه وه.

ده قگیرانه وه له ناو ده قگیرانه وه

ده قگیرانه وه یه کهم له ناو جووتنیشانه ی "..." داده نریت، ده قگیرانه وه ی دووهم له ناو تاکنیشانه ی '...' داده نریت.

نمونه:

له کتیه که دا نوو سرا بوو که "ماسیگره سه رلیش یواوه که هاواری کرد 'سهیری ئەو دهیدامه بکه ن' پاشان بیده نگ بوو."

۸. جووته که وانه ی گه وره ( )

جووته که وانه ی گه وره به چه ند مه به ستیک به کار ده هینریت:

۱. وشه یه ک، یان رسته یه ک ده خرته نیوانی، که واتایه کی تایبه تی تری هه بیته، وه ک: پیره میرد (حاجی توفیق) له وه رگیپانی هونراوه دا، ده ستیکی بالای هه بوو. شاری سلیمانی (که که وتووته دامینی چپای ئەزمه ر) سلیمان پاشای بابان بنیادی ناوه.

۲. وشه ی بیگانه، وه ک:

ئاگره دیوار (firewall) پیش به خۆترنجینه ران ده گریت بو ناو کۆمپیوتهره که ت. میری (حکومت) فرمانی کاولکردنی ناوچه که ی زوو ده رکرد بوو.

بو نووسین به کوردی پیویسته تهخته کلیل (keyboard) یکی کوردی دامه زینیت.

۳. سالی ده ستیک و کۆتایی رووداویک، یان سالی له دایکبوون و کۆچکردنی که سیک، وه ک:

سنووری ده ولته ی هه سنه وی (۹۴۱ - ۱۰۱۴) که پاره و پوولیشیان هه لکه ندبوو، هه مه دان، مه هاباد، کرماشان و شاره زوور بوو.

حه مه پاشا (۱۷۸۳ - ۱۸۴۶)، كه به پاشای كۆره به ناوبانگه، توانیی له سالی ۱۸۲۰دا سهر به خوویی كوردستان له رهواندز رابگهیه نیت.

تیبینی: كه وان كه داده خریت نابیت بکلینریت به وشه كه ی پاشیه وه، به لام ئه گهر وشه كه هیشتا ته واو نه بوو بیت، ده بیت بلكیت به كه وانه كه وه، وه ك: ئه مسال (حج) یكى كرد. وشه ی (file) یان له كوردیدا كرد به "په رگه".

سهرنج: وشه كانی ناو كه وانه كان نابیت له گه ل كه وانه كاندا بو شایییان هه بیت.

۹. هیل یان ته قه ل (-)

ئهم نیشانیه له م شوینانه دا به كار ده هی نریت:

۱. بو جیا كرده وه ی دوو كه سی گفتو گو كهر، بو ئه وه ی هی نده نه نووسریت "وتی"، وه ك:
سۆز پرووی كرده ئاكو و وتی:
. ئاكو، گویت له سهر بازه كانه؟
. به لی، دیاره ههر به دواماندا ده گه رین.
. تو بلی بماندۆزنه وه؟
. خه مت نه بیت، ناتوان.
. ئه گه ر كوژرام، دلنیا به له گوړیشا ههر خو شم ده وی.

۲. ده توانریت له بری ئه و كه وانه گه وره یه به كار بهینریت كه له خالی یه كه می جووته كه وانه ی گه وره دا باسمان كرد، وه ك:
پیره میرد - حاجی توفیق - له وه رگپرانى هونراوه دا، ده ستیكى بالای هه بوو.
ده توانی هه رچه نده میوه - جگه له مۆز - پیت خو شه، بخوی و، سهره رای ئه وه ش كیشه كه ت دابه زیت.

۳. له نیوان ژماره و ژمیروادا، ئه گه ر كه وته سه ره تای رسته وه، ههر چه ند ده كری خالی ش دابنری، وه ك:

۱۰. سیخال (...)

ئەم سیخال (...ە) لە بری وشە، یان پرستە، کە قرتینراوه، بە مەبەستی کورتکردنەوه، بە کار دەهینریت، وهک:

من سنه، کرماشان، مەهاباد، سلیمانی، کەرکووک و ... م چاو پی کەوتوو. له کوردستاندا نهوت، ئاسن، زیڕ، زیو، گوگرد و ... دەست دەکەوێت. بیستووتە ...؟

فریام کەون! فریام کەون! فر...

سەرئەنج:

۱. ئەگەر لە نیوهی وشەکه‌دا "سیخال" پێویست بوو ئەوه دەلکیت بە وشەکه‌وه ئەگینا دەبیت سەر به‌خۆ بنووسریت.

۲. ژماره‌ی ئەو خالانه ته‌نیا سی دانەن و نه زیاتر (...)، هه‌ندی کەس له خۆرا ئەو خالانه به‌کەیفی خۆیان داده‌نن، ئەوه هه‌له‌یه و ده‌بیت ته‌نها سی خال بن. نموونه:

دروست: من تۆم خۆش ده‌وێت...

هه‌له: من تۆم خۆش ده‌وێت..

هه‌له: من تۆم خۆش ده‌وێت.....

به‌لام ئەگەر پرستەیه‌ک بنووسیت و بته‌وێت خال دابنیت بو ئەوه‌ی رێک له‌سه‌ر ئەو خالانه چەند وشەیه‌ک بنووسرین، ئەوه قە‌ی ناکات خاله‌کان درێژ بکەیتەوه، چونکه نازانیت چەنده‌ بۆشایی پێویسته تا جی‌ی وشەکان بکاته‌وه. نموونه:

خه‌لکی گوند ..... ده‌چین.

له‌وانه‌یه کۆمه‌لیک شت هه‌بن که پێویست بن له‌ویدا بنووسرین وه‌ک: گه‌نم، جو، گه‌نمه‌شامی، سه‌وزه، ئەگەر خاله‌کان درێژتر نه‌کەیتەوه شوینی ئەو وشانه نابیتەوه.

۱۱. بۆشایی (space)

به‌مه‌ودای نیوان دوو وشه‌ی سه‌ربه‌خۆ ده‌لین «بۆشایی space». ئەمه زیاتر له نووسین به‌کۆمپیوتەر و کەرسته‌ی نووسین زۆر گرنگه. سه‌یری ئەم نموونه‌یه بکه‌ن: (ئالای شه‌کاوه . ئالایشه‌کاوه)

له يه كه مدا بۆشايي ههيه، له دووهدا بۆشايي نيه. دياره ئهوهي يه كه م راسته. يان كه سائيك ههن كه ههنديك جار له و شوپنانهي كه پيوست به «بۆشايي» ناكات، بۆشايي دادهنين، وهك:

"له گه ل" كه دهبيت وا بنوسرپت: "له گهل".

نووسهر دهبيت بزائيت له چ شوپنيكدا "بۆشايي" پيوسته، يان پيوست نيه، ئه گينا وشه كان واتاي ههله دهدهنه دهستهوه و تيگه يشتنيان قورس دهبيت. ههر وشهيه كي ليكدراو له كاتي گهردان كردندا دهبيت دواوشه ي به بۆشايي جيا بكرپتهوه:

سهيري چه ند نموونهيه ك بكهن:

"باس كردن" له دۆخي كاردا، دهبيت بۆشايي ههبيت: "باس ده كرپت، باس كرا".

"جيهپشتن" دهبيت بۆشايي ههبيت: "جي هپشت".

"خوشويستن" دهبيت بۆشايي ههبيت: "خوشم دهوي".

"هه ناسه كيشان" دهبيت بۆشايي ههبيت: "هه ناسه ده كيشم".

سه رنج:

زور گرنگه بو نووسيني وشه ي كوردي كه لك له ته خته كليلي كوردي وه ربگرن، ئه گينا ههنديك پيتي تايبه تبي كورديتان بو نانوسرپت.

تبييني:

۱. (و) ي پيوهندي، وشهيه كي سه ربه خوويه و دهبيت هه موو كاتيك له گهل وشه كان

پيش و پاشيه وه بۆشايي ههبيت:

ههله: كچ و كور،

دروست: كچ و كور.

۲. وشه ي ليكدراو دهبيت هه ميشه پيكه وه بنوسرپت:

كرئ + كار = كرپكار، نهك: كرئ كار

۳. وشه ي دارپژراو دهبيت هه ميشه پيكه وه بنوسرپت:

پيك + هپنان = پيكهپنان، نهك: پيك هپنان

ههله	دروست
کریکارو وهرزیر	کریکار و وهرزیر
گرو تین	گر و تین
خۆل کیش	خۆلکیش
وینه کیش	وینه کیش
سکالا نووس	سکالانووس
له گه ل	له گه ل
باوک مردوو	باوکمردوو
جی ژوان	جیژوان
لی که وتن	لیکه وتن
پی دان	پیدان

لهم هۆنراوهیهی مامۆستا هیمندا، دهبینن که دانانی بۆشایی له (که مال) دا چهنده ماناکه دهگۆرئ:

ههله

که مالت بی که مالت بۆ چیه له و شاره ویرانه؟
که مالتی دهوله مهندی دی، گۆلم نه یویست که مالتی من

"که" سه ره خوویه و "که" به شیکه له وشه که:

دروست:

که مالت بی، که مالت بۆ چیه له و شاره ویرانه؟
که مالتی دهوله مهندی دی، گۆلم نه یویست که مالتی من

۱۲. هیلی لاری (/)، (۱) و پیتی (ر)

۱. بۆ نووسینی ریکهوت که به ژماره دنووسریت، که لک له هیلی لاری (/) وهرده گرین،
وهک:

شاری که رکوک له ۲۰۰۳/۰۴/۱۰ رزگار کرا.

۲. بۆ نووسینی «دابہ شکردن» له ناو ده قیکدا که پیتی تیدا به کار هینراوه، که لک له
هیلی لاری (۱) وهرده گرین، وهک: خیرایی تیشک (۳۰۰ ههزار کم چرکه) دایه.

۳. جاران له ناو ژماره دا له باتی دابر (ممیز) که لک له پیتی (ر) وهرده گیرا، وهک:

۰,۲۳

۱۲,۴۸

به لام ئه ورۆکه ته نیا که لک له هیمای دابری بۆر (کووما) که لک وهرده گیریت:

۰,۲۳

۱۲,۴۸

دهره نجام

ره چاوکردنی خالبه ندی ده بیته هۆی ئه وهی که نووسهر مه به سته که ی به باشی
بگه یه نیته خوینهر و، خوینهریش به هه له مه به سته که تی نه گات.

تیبینی: جگه له خالبه ندی گرنگه نووسهر رینووسیکی یه کگرتووش به کار بهینیت.

ژیده:

1. زمان و ئه ده بی کوردی، بۆ پۆلی شه شه می نامادهیی، وهزاره تی پهروه ده، سالی ۱۹۸۲.

2. Vuxen svenska, etapp 2 & 3, 1988

3. <http://www.fritext.se/svsmall.html>

4. svenska skrivregler, 2005

ته واو

روونکردنهوه:

ئهم بهرهمه سالانیکه به شیوهی سهرهیل، لهسهر سایتی diyako.yageyziman.com دانراوه. یه کهم جار له "۲۰۰۳/۰۹/۰۶" لهسهر سایتی زانستهپهروهانی کورد بلاءو کرایهوه، پاشان لهسهر سایتی یاگهی زمانی کوردی، به نوپکردنهوهوه، بلاءو کرایهوه. سهراوهیهکی باش بووه بۆ ههموو ئهوانهی بهدوای رینووسیکی یه کگرتوودا گهراون. سهراوهیهک بۆ وانهوتنهوهی رینووس له بهرنامهی فیرگهی زمانی کوردی که له ریگای سهتهلایتهوه بلاءو دهکرایهوه، میلیۆنان کهس، له ههموو شوینیکی دنیا که بینهری ئهوه بهرنامهیه بوون، ئهوه رینووسهیان بهوردی فیر دهکرا و بهکاریان دههینا. له فیرگه جوړبهجوړهکانی تیلگرام وانهی وتراوهتهوه. گهلپک سایت و کهسایتیی خاوهنرا ئهم رینووسه رهچاو دهکهن و زۆر پهسنی باشی ئهم رینووسهیان کردووه.

گرووی نایتیه کوردیهکان، بهکارهینانی ئهم رینووسهیان راسپاردووه. دواتریش ئهکادیمیای کوردی له بهر گرنگی ناوهپۆکهکهی خوین له چاپیان دا.

وهشانی یه کهمی ئهمه بهرهمه له "۲۰۲۱/۰۹/۲۵" به شیوهی نامیلکهیهک هاوکات له ههندهران، باشوور و پۆژههلات چاپ و بلاءو کرایهوه. زۆر زوو چاپهکانی تهواو بوون.

***

وهشانی دووهم، به زیادکردنی کۆمهلیک بابته و خالی نوپتر لهلایهن ئهکادیمیای کوردیهوه له ههولپر چاپ کرا.

وشانی سییهم، بهشی رینووسهکه به کۆمهلیک خالی گرنگ نوپ کرایهوه.

وهشانی یه کهم: ۲۰۲۱/۰۹/۲۵، چاپخانهی کتیب ۴۹

وهشانی دووهم: ۲۰۲۴/۰۲/۲۱، ئهکادیمیای کوردی

وهشانی سییهم: ۲۰۲۴/۰۸/۱۶، سهرهیل

***

diyako.yageyziman.com

